

Hotbilder och dess utmanare:

De mediala opinionsbildarnas filtrering av hotbilder och maktutövande i den svenska Nato-debatten.

Författare: Olof Sigfrid

2016-01-07

Självständigt arbete, 15 hp

Försvarshögskolan

Statsvetenskap, säkerhetspolitisk inriktning

Påbyggnadskurs HT-2015

Handledare: Arita Holmberg

Examinator: Idris Ahmedi

Abstract

This study examines perceptions of threats and the actors in the Swedish Nato-debate. The particular sequence of debate which is investigated took place in Swedish media during the summer of 2015. The objects examined in this study are the actors involved in the debate and the perceptions of threats formed by these actors. Lack of knowledge regarding how debates are formed by actors, through their perceptions of threats, makes us unable to fully comprehend how and why these perceptions are formed. This lack of knowledge makes us unable to evaluate the debate beyond the claims of the participating actors. This study seeks to explain how perceptions of threats in the chosen debate-sequence were formed through *filtration*. Theory considering filtration of perceived threats states that the actors forming perceived threats does this through psychological-, bureaucratic-, political- and medial processes. Actors and their perceived threats can also exercise power. Whether the actors and their discourses have exercised power in the Swedish Nato-debate is examined through a relational- and productive power perspective. Results show that the participating actors examined, scientists, journalists and politicians, have all formed perceived threats through different forms of filtration, and all actors have in some way exercised relational or productive power in the debate.

Key words: Threat perception, filtration of perceived threats, Nato, Swedish Nato-debate, relational and productive power.

Innehåll

1.	Inledning.....	1
1.1	Problemformulering	2
1.2	Syfte	4
1.3	Forskningsfrågor	4
1.4	Avgränsning	4
1.5	Tidigare forskning	5
1.6	Teori	6
1.6.1	Filtrering av hotbilder.....	6
1.6.2	Relationell och Produktiv makt	7
1.6.3	Kritik mot teorierna	7
1.6.4	Centrala begrepp.....	8
1.7	Empiriskt material	11
1.8	Metod.....	13
1.8.1	Operationalisering	15
2	Bakgrund	16
3	Empirisk analys	17
3.1	Identifiering och gestaltning av hotbilder.....	17
3.1.1	Akademikerna Hagström & Lundborg, hotbilder och gestaltningar (Inledande artikel).....	17
3.1.2	Akademiker svarar, hotbilder och gestaltningar	19
3.1.3	Politiker svarar, hotbilder och gestaltningar	21
3.1.4	Journalisterna svarar, hotbilder och gestaltningar	23
3.1.5	Hagström & Lundborg, hotbilder och gestaltningar (slutreplik)	25
3.1.6	Generell analys av gestaltningar	25
3.2	Aktörerna och dess roller på den säkerhetspolitiska arenan.....	26
3.3	Aktörernas intressen och idéer	28
3.4	Situationsbetingade aspekter vid tillfället för debatten	29
3.5	Akademikernas ansvar, kapacitet att producera effekt, och förmåga att påverka dagordningen.....	30
4	Slutsatser	33
5	Litteratur.....	35
5.1	Tryckta källor	35
5.2	Tidningsartiklar	36
5.3	Elektroniska källor	38

1. Inledning

Hur en hotbild uppfattas kan vara resultatet av olika tolkningar av ett och samma hot. Empiriska faktabaserade perspektiv och normativa värdebaserade perspektiv leder ofta till skiljaktiga tolkningar av hot. Då aktörer i den säkerhetspolitiska debatten önskar vinna tolkningsföreträde till upplevda hot så kan det uppstå en administrativ och politisk kamp om att etablera den egna hotbilden som prioriterad i debatten och på den politiska dagordningen.¹ Forskaren Johan Eriksson har utvecklat en teori om *filtrering av hotbilder*. Denna teori avhandlar de processer som avgör vad som uppmärksammas i dagordningar, framförallt den politiska dagordningen.² Eriksson framhåller att det råder brist på empiriska tillämpningar gällande forskning kring hotbilder.³ Denna studie har ambitionen att bidra till att åtgärda denna brist. Ett kompletterande perspektiv till *filtrering av hotbilder* kan utgöras av olika perspektiv på makt. Forskaren Peter Morriss har utvecklat teorier om *Relationell och produktiv makt*, som lyfter fram hur aktörer potentiellt kan utöva makt genom sitt beteende och sitt sätt att kommunicera. Även diskurser i sig har enligt denna teori en inneboende förmåga att utöva makt. Makt utövas enligt denna teori i alla relationer mellan aktörer samt genom diskurser som kan utgöras av t.ex. hotbilder. Kapacitet att producera effekt är vad makt består i enligt denna teori.^{4 5}

Sommaren 2015 presenterade två forskare vid Försvarshögskolan (FHS), Linus Hagström och Tom Lundborg, sitt perspektiv på den svenska Nato-debatten samt Ryssland och Nato som säkerhetspolitiska aktörer. Artikeln publicerades i DN debatt 2015-06-09:

”Politiker och säkerhetspolitiska debattörer framställer ofta ett svenskt medlemskap i den Nordatlantiska fördragsorganisationen (Nato) som en realistisk och närmast oundviklig politik för att hantera ett allt aggressivare Ryssland. Vi menar dock att rysk aggressivitet åtminstone delvis bör ses som en produkt av den Nato-utvidgning som allt djupare har trängt in i det Ryssland ser som sin intressesfär, och som därmed kränkt rysk stormaktsidentitet.”⁶

Perspektivet att Rysslands aggressivitet kunde vara ett resultat av Natos agerande fick stor uppmärksamhet vilket resulterade i flertalet debattartiklar som gick till motangrepp mot detta resonemang. Flera aktörer i Nato-debatten producerade kritiska svar på de två forskarnas mediala utspel.⁷ Hagströms och Lundborgs artikel, liksom den efterföljande debatt som går att knyta an till denna artikel, är tillsammans med aktörerna i debatten, föremålet för analys i denna studie.

¹ Eriksson, Johan, *Kampen om hotbilden: rutin och drama i svensk säkerhetspolitik*, Santérus, Stockholm, 2004, s 18.

² Eriksson, 2004, s 7-8.

³ Ibid, s 22.

⁴ Morriss, Peter, *Power: a philosophical analysis*, 2nd ed., Manchester University Press, New York, 2002, s 12.

⁵ Hagström, Linus, Jerdén, Björn, *East Asia's Power Shift: The Flaws and Hazards of the Debate and How to Avoid Them*, *Asian Perspective* 38, 2014, s 338.

⁶ Hagström, Linus, Lundborg, Tom, *Natomedlemskap gör Sverige mindre säkert*, *Dagens Nyheter*, 2015a.

⁷ Exempel: Johansson, 2015; Enström & Wallmark, 2015; Engelbrekt, 2015; *Dagens Nyheter* Redaktion, 2015.

1.1 Problemformulering

Att undersöka *filtrering av hotbilder* i mediala sammanhang är relevant då politiska experter, medier, beslutsfattare och forskare i stor utsträckning framställer hot och risker, eller avsaknaden av hot och risker, som absoluta fakta. Dessa aktörer tar sällan hänsyn till de många olika sätt på vilket ett unikt problem kan gestaltas.⁸ Detta vitt spridda förhållningssätt till hotbilder kan vara resultatet av ett såväl medvetet som omedvetet agerande av inblandade aktörer. Då aktörer i t.ex. en politisk debatt, lyfter fram eller tonar ned en hotbild, så framhäver de ofta hur just deras resonemang har sin grund i en saklig analys av problematiken. Då aktörer, antingen medvetet eller omedvetet, för debatten på detta vis och förbiser de olika tolkningar av ett hot som existerar så riskerar för debatten väsentliga variabler lämnas obehandlade. Som ett alternativ till att fastställa eller rangordna hot så finns möjligheten att istället belysa den mer komplexa och mångfacetterade bilden av verkligheten. Detta bredare perspektiv tar hänsyn till alternativa tolkningar samt belyser bakomliggande processer i den mediala och politiska kampen, vilka annars riskerar att uteslutas och lämna debatten ofullständig.⁹ Dessa alternativa tolkningar är relevanta att undersöka då det inom detta ämnesområde anses finnas brist på empiriska tillämpningar. ”Fallstudier och jämförande analyser av skilda frågor, tidsperioder och olika delar av världen är nödvändiga för att utveckla förståelsen av hotbildernas politik”.¹⁰

Hotbilder produceras av samtliga deltagande aktörer i den svenska Nato-debatten. Denna hotbildsproduktion grundar sig ofta i antaganden om verklighetens natur. Hotbilder filtreras genom olika typer av psykologiska, politiska, byråkratiska och mediala processer.¹¹ Utifrån teori om *relationell och produktiv makt*¹² så kan hotbilder forma de diskurser som avspeglas i debatten gällande svenskt Nato-medlemskap. Detta perspektiv, som avhandlar hur diskurser och aktörer utövar makt, kan bidra till en djupare förståelse för hur hotbilder och aktörer har kapacitet att producera effekt och därigenom utöva makt.

Den svenska Nato-debatten är idag ett högaktuellt ämne med hänsyn till det opinionsläge som råder i Sverige sedan ett par år tillbaka. I november 2014 noterades det i Svenska Dagbladet att resultatet ifrån den Sifundersökning de beställt var unikt: ”För första gången sedan mätningarna startade för 19 år sedan är andelen svenskar som är för medlemskap i Nato lika stor som andelen som säger nej”.¹³ Av de undersökningar som gjorts under 2015 så spretar visserligen resultatet¹⁴ och det finns fortfarande undersökningar som visar på en majoritet för nej-sidan, men tydligt är att det skett en förändring mot en mer positiv inställning till Nato-medlemskap. Denna förändring blev särskilt tydlig 2013 och utgör en klar kontrast mot det traditionella Nato-motstånd som existerat i landet där nej-sidan varit 2 till 3 gånger större än ja-sidan under en mycket lång tid.¹⁵ Detta gör det intressant att studera den mediala

⁸ Eriksson, Johan, 2004, s 16.

⁹ Ibid, s 16.

¹⁰ Ibid, s 22.

¹¹ Ibid, s 15-16.

¹² Morriss, 2002, s 12.

¹³ Thurfjell, Karin, *Stödet för Natomedlemskap växer*, Svenska Dagbladet, 2014.

¹⁴ Ahlin, David, *Därför spretar Nato-opinionen*, Dagens Nyheter, 2015.

¹⁵ Bjereld, Ulf, *Svensk Nato-opinion i förändring?*, SOM-institutet, 2014, s 487-491.

hotbilsproduktionen då media enligt Eriksson antas ha en aktiv roll som hotbilsproducent och opinionsbildare.¹⁶ Genom att skapa en djupare förståelse för den hotbilsproduktion som pågår i den svenska Nato-debatten, kan vi fördjupa analyserna om vår samtida säkerhetspolitik gällande frågan om Nato-medlemskap.

Då forskare har skilda åsikter gällande medlemskap i Nato så är det väsentligt att analysera vilka underliggande värderingar forskarnas argument och antaganden bygger på. Det är också viktigt att problematisera FHS roll som akademisk aktör i Nato-debatten. Högskolan ingår i diskursiva sammanhang där de har förmågan att påverka folkets opinion men även politiker. FHS forskning ligger ofta som underlag för nyhetsrapportering såväl som myndigheters beslutsfattande och blir därmed en aktör i nationella intradiskursiva sammanhang.¹⁷ FHS som institution har en intern forskningspolicy¹⁸ samt krav på sig utifrån att utgöra en självkritiskt granskande institution, som lever upp till god forskningssed, samt värnar vetenskapens trovärdighet¹⁹. Samtidigt som FHS är en institution, så är den även en samling av individer med egna unika förhållningssätt till Nato. Enligt teorier om hotbilsproduktion så kan all kunskapsproduktion ha förmågan att inverka på de hotbilder som existerar.²⁰ Hotbilder kan anses vara en stark bidragande faktor till hur den mediala debatten och opinionen bildas avseende Nato-frågan. FHS som en intradiskursiv aktör i Nato-debatten blir därmed en intressant institution att studera utifrån filtrering av hotbilder. De hotbilder som formas av aktörer vid FHS har potential att påverka den svenska opinionen samt den mediala- och den politiska dagordningen.

Övriga aktörer i Nato-debatten är intressanta att undersöka i relation till FHS. Dessa aktörer har andra utgångspunkter i debatten och inte heller några krav på sig att följa normer för vetenskapligt förhållningssätt och forskningspolicy. För att vi ska kunna förstå debatten om svenskt Natomedlemskap ur ett perspektiv där hotbilsproduktion är en bidragande faktor till opinionsläge och politiskt agerande, så saknas det information om hur och varför hotbilsproducerande aktörer formar hotbilder. Vi saknar information om i vilken utsträckning de är medvetet eller omedvetet formade. Vi saknar även information om hur aktörer utövar relationell och produktiv makt²¹ genom sina formade hotbilder, och därigenom har potential att påverka Nato-debatten, opinionen och de politiska beslutsfattarna.

Ett sammanfattat forskningsproblem lyder:

Avsaknaden av kunskap om hur den svenska Nato-debatten formas av aktörer vid FHS, och av övriga hotbilsproducenter, bidrar till att vi inte fullt ut kan förstå hur och varför dessa hotbilder skapas. Om vi saknar kunskapen om hur och varför en hotbild producerats så kan vi inte heller värdera den hotbildens beskrivning av verkligheten bortom avsändarnas påståenden. För att kunna värdera de skapade hotbildernas relevans och innebörd i debatten behöver vi förstå hur de skapats via filtrering. Utöver avsaknaden av kunskap om hur Nato-

¹⁶ Eriksson, 2004, s 98.

¹⁷ FHS, Styrdokument, Försvarshögskolans vision, 2013.

¹⁸ FHS, 2013.

¹⁹ Sveriges Riksdag, SFS, Högskolelag (1992:1434).

²⁰ Petersson, Magnus, *Kampen om den svenska rädslan*, Svenska Dagbladet, 2004.

²¹ Morriss, 2002, s 12.

debatten formas av aktörer genom filtrering, så finns det även en avsaknad av kunskap om hur aktörer och hotbilder påverkar och utgör en maktfaktor i debatten. För att ytterligare fördjupa förståelsen för hur aktörer och hotbilder påverkar den mediala och politiska dagordningen, så kan de även analyseras utifrån ett relationellt och produktivt maktperspektiv.

1.2 Syfte

Denna studie undersöker ett specifikt exempel taget ur den svenska Nato-debatten sommaren 2015, utifrån teorier om *filtrering av hotbilder* samt *relationell och produktiv makt*.

Undersökningen syftar till att fördjupa förståelsen för aktörers agerande samt hotbilders betydelse i den mediala Nato-debatten. Studien syftar även till att fördjupa förståelsen för aktörernas potential att genom den mediala Nato-debatten påverka den mediala- och politiska dagordningen²², samt undersöka akademikers eventuella ansvarsroll i debatten.

Studien undersöker om hotbildsproduktion kan vara en form av medvetet eller omedvetet maktutövande. Studien undersöker även hur hotbilder påverkar sin omvärld utifrån teori om relationell och produktiv makt. Genom att fördjupa förståelsen för filtrering av hotbilder möjliggörs vidare granskning av hur aktörer bidrar till att sätta den politiska agendan. FHS och dess forskare kommer att granskas som agendasättande aktörer i syfte, att studera hur skolan som akademisk institution och som grupp av individer, förhåller sig till mediala och politiska processer.

1.3 Forskningsfrågor

Frågorna är knutna till ett specifikt fall: Den mediala Natodebatten mellan forskare vid försvarshögskolan sommaren 2015, samt övriga deltagande aktörers svar genom debattinlägg.

Forskningsfrågor:

- 1. Hur producerar aktörerna i den svenska Nato-debatten hotbilder via filtrering och vilka är dessa hotbilder?**
- 2. Hur skiljer sig FHS forskare, som är akademiska aktörer, ifrån övriga aktörer i Nato-debatten utifrån teorier om filtrering av hotbilder?**
- 3. Vilken potential har artiklarna, skrivna av forskare vid FHS, att kunna påverka den mediala och politiska dagordningen utifrån teorier om hotbildsfiltrering och relationell/produktiv makt?**

1.4 Avgränsning

Ambitionsnivån med denna studie är inte att fullt ut beskriva ett faktiskt utfall av filtreringen av hotbilder i Nato-debatten på lång sikt, utan snarare att analysera processer och aktörer för att kunna fördjupa förståelsen av varför Nato-debatten är utformad som den är, förstå aktörerna och varför de skapar sina hotbilder. Då den del av Nato-debatten som utvärderas utspelade sig sommaren 2015, så finns det ännu inget material att analysera för att undersöka vilket genomslag detta empiriska material har haft på den politiska dagordningen. För att kunna utvärdera debattens genomslag på den politiska dagordningen krävs dokumentation av politiska processer som ännu inte har ägt rum, så som dokumentation av försvarsberedningens

²² Eriksson, 2004, s 103.

arbete, försvarspropositioner, utlåtanden från Statens Offentliga Utredningar (SOU) och dokumentation av riksdagens arbete.²³ Vilket genomslag som debatten har haft på den mediala dagordningen på kort sikt går att utvärdera genom att tillämpa kvalitativ innehållsanalys (se 1.8 *Metodiska vägval*) på den del av Nato-debatten som är föremål för studien, samt det efterföljande utfallet av denna debatt i media. Avgränsningar i det empiriska materialet beskrivs under rubrik 1.7 *Empiriskt material*.

1.5 Tidigare forskning

I Erikssons teoriutvecklande bok, *Kampen Om Hotbilden*, tillämpas filtrering på flertalet fall ur modern svensk säkerhetspolitisk historia.²⁴ Denna bok, vilken utgör det huvudsakliga teoretiska underlaget för denna studie, utgör även ett stort bidrag till *tidigare forskning* med fokus på hotbildaproduktion i samband med svensk säkerhetspolitik. Erikssons bok har huvudfokus på statsmaktens dagordning, till skillnad från denna studie, som fokuserar på ett specifikt avgränsat avsnitt ur svensk Nato-debatt. Boken avhandlar kontinuerligt statsmakten men även övriga aktörer som har inverkan i framtagandet av dagordning.²⁵ Eriksson ger inledningsvis en historisk översikt över den svenska hotbildspolitiska dagordningen. Därefter tillämpas teori om filtrering på det svenska säkerhetspolitiska etablissemanget. Studien syftar till att visa på vad filtrering består i och vad den får för politiska konsekvenser.²⁶

Forskning om dagordningsteori har en historia som går tillbaka till tidigt 1900-tal. Maxwell McCombs har i sin bok *Makten över dagordningen* ett större fokus på mediala processer, i jämförelse med Eriksson, som har huvudfokus på den politiska dagordningen.²⁷ McCombs undersöker den mediala dagordningens inflytande över allmänhetens dagordning, hur dagordningseffekter uppstår genom psykologiska processer, inflytanden som formar mediernas dagordning, samt vilka konsekvenser dagordningseffekter får för opinioner, attityder och observerbara beteenden.²⁸

Det mest uppenbara exemplet på en tillämpning av det produktiva maktperspektivet är Hagströms och Jerdéns artikel: *East Asia's Power Shift: The Flaws and Hazards of the Debate and How to Avoid Them*.²⁹ Peter Morriss teori om relationell och produktiv makt, vilken tillämpas i artikeln, uppmuntrar till djupgående empirisk analys för att ett resultat skall bli intressant, med utgångspunkten att makt är en beroende variabel, istället för att antas vara en oberoende variabel i enlighet med ett realpolitiskt perspektiv.³⁰ I Hagströms och Jerdéns artikel tillämpas en konceptuell kritik av det realpolitiska perspektivet på makt, vilket de anser vara det dominerande perspektivet inom IR forskning, och så även inom debatten om ett potentiellt maktskifte i Ostasien.³¹ Denna syn på ett dominerande realpolitiskt perspektiv i IR

²³ Ibid, s 29-30.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid, s 27.

²⁶ Ibid.

²⁷ McCombs, Maxwell, *Makten över dagordningen: om medierna, politiken och opinionsbildningen*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2006.

²⁸ McCombs, 2006, s 14.

²⁹ Hagström, & Jerdén, 2014.

³⁰ Ibid, s 338.

³¹ Ibid, s 338, 342-344.

debatten delar Hagström och Jerdén med Eriksson. I *Kampen om hotbilden* menar Eriksson att hot och risker ofta betraktas som ”[...]rent objektiva skildringar av faktiska förhållanden.”³² I enlighet med en rationalistisk tradition förbises betydelsen av tolkningar och värderingar.³³ Efter den konceptuella kritiken problematiserar Hagström och Jerdén maktbegreppet i relation till debatten om maktskiftesdiskursen gällande Ostasien utifrån ett relationellt och produktivt maktperspektiv.³⁴

Denna studie kan bidra inomvetenskapligt genom att problematisera en tidigare oproblematiserad debatt utifrån teorier om relationell och produktiv makt samt filtrering av hotbilder. Att använda ett produktivt maktperspektiv som en förlängning av filtrering av hotbilder kan bidra till en fördjupad förståelse för filtrering av hotbilder. Filtrering beskriver på ett noggrant sätt hur hotbilder produceras, medan det produktiva maktperspektivet säger något om hur dessa hotbilder påverkar sin omvärld. Det utomvetenskapliga bidraget består i granskningen av aktörer och hotbilder och hur vi genom att undersöka dessa fördjupar förståelsen för varför Nato-debatten är utformad så som den är.

1.6 Teori

1.6.1 Filtrering av hotbilder

Johan Erikssons teori om *filtrering av hotbilder* presenteras i hans bok *Kampen om hotbilden*. Boken lyfter frågan om varför vissa hotbilder uppmärksammas samtidigt som andra inte når den politiska dagordningen. Eriksson ifrågasätter huruvida det existerar någon överensstämmelse mellan ”verkliga” hot och hotbilder (se 1.6.4 *Centrala begrepp*) inom samhällsdebatt och forskning, vilket politiker, forskare och journalister har tendenser till att hävda. Hotbilder som uppmärksammas i media och inom politiken är enligt Eriksson alltid ”filtrerade tolkningar av verkligheten”.³⁵ Det Eriksson lyfter fram som det primära syftet med sin bok är att visa på vad denna filtrering består av, hur den förklaras och vilken politisk påverkan den åstadkommer.³⁶ Teorin om *filtrering av hotbilder* beskriver hur politiska, mediala, byråkratiska samt psykologiska processer kan påverka i vilken omfattning en hotbild uppmärksammas, och i förlängningen påverka den politiska dagordningen.³⁷ Eriksson har utifrån sin teori skapat och tillämpat ett analytiskt ramverk (se 1.8 *Metodiska vägval*) vilket har tillämpats på flera samtida svenska säkerhetspolitiska fall i boken *Kampen om hotbilden*. Förutom att det analytiska ramverket utgör ett verktyg för analys, så beskriver det även på ett systematiskt vis de olika ingående delarna i Erikssons teori om filtrering. Teorin är i huvudsak baserad på tidigare forskning om *gestaltningsteori (framing)* samt *dagordningsteori (agenda setting)*, men samtidigt påtalar Eriksson vikten av teoretisk korsbefruktning och empiriska tillämpningar.³⁸ Innehållet i teorin och det analytiska ramverket som den utgör fördjupas under rubrikerna 1.6.4 *Centrala begrepp* och 1.8.1 *Operationalisering*.

³² Eriksson, 2004, s 19.

³³ Ibid, s 20-21.

³⁴ Hagström & Jerdén, 2014, s 344-351.

³⁵ Eriksson, 2004, s 7.

³⁶ Ibid, s 16.

³⁷ Ibid, s 16, 27-28.

³⁸ Ibid, s 19, 20.

1.6.2 Relationell och Produktiv makt

Den andra av de två huvudsakliga teorier som tillämpas i denna studies analys kallas för *relationell och produktiv makt*. Linus Hagström och Björn Jerdén menar på att den huvudsakliga debatten utifrån maktperspektiv är alldeles för dominerad av det realpolitiska maktkonceptet som bygger på att makt är direkt utbytbart mot resurser och kapacitet. Detta kritiserar Hagström och Jerdén och presenterar i stället följande produktiva maktperspektiv:

“Building on this criticism, in the next section we introduce a different concept of power, defining it as the “capacity to produce effects” (Morriss 2002 [1987], 12, emphasis added). Two alternative conceptions stem from this general definition: (1) relational power, according to which the effects can only be evaluated in specific situations, relationships, or contexts; and (2) productive power, according to which effects, including the constitution of the identity and interests of power wielders, are produced through discourses and practices.”³⁹

Jag använder mig här av Hagströms och Jerdéns tillämpning av Peter Morriss produktiva maktperspektiv. Denna utgör en kärnfull och sammanfattad förklaring av både den relationella samt den produktiva/diskursiva aspekten i Morriss teori. Morriss, som är forskaren bakom detta maktperspektiv, anser även han att makt som kapacitet och förmåga är det dominerande perspektivet i debatten och att makt behöver problematiseras bortom detta.⁴⁰ Morris anser att makt är alla de kapaciteter som existerar och kan producera effekt, oavsett vilken metod som används för detta ändamål.⁴¹ Makt refererar alltid till någon slags förmåga⁴² och är enligt Morriss situationsberoende ur den aspekten att förmåga är beroende av att en aktör aktiverar den.⁴³ Därför är Morris maktperspektiv även ett relationellt maktkoncept likväl som ett konstruktivistiskt. I denna studie kompletteras teorier om filtrering med teori om relationell och produktiv makt, vilket kompletterar filtreringens påverkan av dagordning, och bidrar med en fördjupad analys. Denna fördjupade analys avhandlar hur hotbilder i sig, sedda som diskursiva objekt, har potential att utgöra en maktfaktor då makt innebär alla former av kapacitet att producera effekt.⁴⁴

1.6.3 Kritik mot teorierna

Statsvetaren Ragnar Waldahl kritiserar dagordningsteorin, vilket är en central del i Erikssons analytiska ramverk i *Kampen om hotbilden*. Waldahl utvärderar i huvudsak Maxwell McCombs mediala perspektiv på dagordningsteori. Det mediala perspektivet på dagordningar vilar dock på liknande logiska resonemang som Erikssons resonemang om politiska dagordningar. Det handlar om processer som leder till att en fråga tas upp på dagordningen. Waldahl hävdar att innebörden av att samhället uppmärksammar en nyhet inte är helt tydligt inom dagordningsteori. Vad ett problem som analysobjekt egentligen består i och hur en befolkning i ett samhälle avhandlar denna fråga är otydligt i dagordningsteorin anser Waldahl.

³⁹ Hagström & Jerdén, 2014, s 338.

⁴⁰ Morriss, 2002, s xiii.

⁴¹ Ibid, s 12.

⁴² Ibid, s 13.

⁴³ Ibid, s 25.

⁴⁴ Hagström & Jerdén, 2014, s 338.

Kritiken består i resonemang om bristande begreppsdefinitioner samt problematiken med att frågor på olika nivå av abstraktion och komplexitet behandlas lika.⁴⁵ Eriksson framhåller dock att begreppsdefinitioner är viktiga och gör åtskillnad mellan olika typer av frågor som t.ex. säkerhetspolitiska frågor, miljöfrågor och informationssäkerhetsfrågor, samt belyser deras egenskaper och olikheter.⁴⁶

Vissa forskare argumenterar för att relationell och produktiv makt inte är förenliga som ett enhetligt instrument för analys. Argumenten bygger på fundamentala antaganden om att maktbegreppet inom de två teoretiska skolorna är motsägelsefulla.⁴⁷ Forskaren Stefano Guzzini hävdar att den konstruktivistiska modellen av maktanalys, t.ex. Morriss konceptuella kritik av det realpolitiska begreppet, inte är förenliga i analyskedet utan måste användas parallellt. Därmed anser Guzzini att resultatet av de olika perspektivens modeller för analys bör ses som parallella och utvärderas var för sig i syfte att inte göra analysen så komplicerad att resultatet blir svårutläst.⁴⁸ Hagström och Jerdén förlikar sig med detta parallella tankesätt i förhållandet mellan relationell och produktiv makt, men ser detta som en möjlighet till att utvinna kompletterande insikter ur en analys.⁴⁹

1.6.4 Centrala begrepp

Hot, Hotbilder och Filtrering av Hotbilder

En hotbild är någonting som uppfattas som ett hot av såväl individer som av grupper av individer. En hotbild utgörs av de subjektiva uppfattningar som existerar kring ett potentiellt hot mot säkerheten för t.ex. en individ, en nation eller någon annan form av samling av individer. En av de två huvudsakliga teorier som avhandlas i denna uppsats är just Johan Erikssons teori om filtrering av hotbilder.⁵⁰ Eriksson beskriver det primära syftet med sin bok *Kampen om hotbilden*:

”Det verkar ske en sorts >>filtrering<< av hotbilder. Att visa vad denna filtrering består av, hur den kan förklaras och vilka politiska konsekvenser den kan få är det primära syftet med denna bok”⁵¹

Eriksson önskar angripa en enligt honom dominerande föreställning om att säkerhetshot, risker och analyser av dessa uppfattas som objektiva och faktiska skildringar av verkligheten. Magnus Petersson, tidigare forskare vid FHS, uttrycker sig enligt följande om Erikssons texter:

”Enligt Eriksson finns ingen självklar överensstämmelse mellan verkliga hot och de hotbilder som får genomslag i beslutsfattande, samhällsdebatt och forskning.

⁴⁵ Nilsson, Malin, *Mediernas makt över tanken* i Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004, s 351.

⁴⁶ Eriksson, 2004.

⁴⁷ Berenskoetter, Felix, *Thinking About Power* i. Berenskoetter, Felix & Williams, Michael J. (red.), *Power in world politics*, Routledge, London, 2007, s 1–22.

⁴⁸ Guzzini, Stefano, *The concept of power: a constructivist analysis* i Berenskoetter, Felix & Williams, Michael J. (red.), *Power in world politics*, Routledge, London, 2007, s 21-40.

⁴⁹ Hagström & Jerdén, 2014, s 338.

⁵⁰ Eriksson, 2004.

⁵¹ *Ibid*, s 16.

Detta beror på att en hotbild alltid består av aktörers tolkningar och att aktörer dessutom har intresse av att påverka hotbilderna för att uppnå egna fördelar. Detta leder till att vissa hotbilder får genomslag på dagordningen, medan andra ”filtreras” bort. Eriksson vill visa vad filtrering av hotbilder består av, hur den kan förklaras och vilka politiska konsekvenser den kan få.⁵²

Enligt Eriksson så består filtrering av hotbilder av: ”[...]olika psykologiska, politiska, byråkratiska och mediala processer”.⁵³ Hotbilder filtreras via dessa olika processer och de deltagande aktörerna i processen framställer ofta sina bilder av verkligheten som om de vore objektiva fakta. Aktörerna beaktar sällan hur en händelse eller företeelse kan tolkas olika. Aktörerna graderar hoten och gör så utifrån en egen agenda. Aktörernas hotbildsproduktion kan vara såväl medveten som omedveten.⁵⁴

Dagordningar

En dagordning representerar en teoretisk arena där frågor av olika natur avhandlas. Det finns olika typer av dagordningar som kan betraktas som mer eller mindre sammanflätade beroende på sammanhang. Dagordningar kan även betraktas existera på olika nivåer eller som ämnesområden vilka har inverkan på varandra. I denna studie kommer främst den mediala dagordningen att betraktas och till viss del den politiska. Dessa dagordningar kan dock inte undersökas som enskilda fenomen då de formas i förhållande till andra dagordningar.⁵⁵ Eriksson presenterar följande dagordningar vilka på något sätt har en relation till mediala processer:

Den *politiska dagordningen*, är den bredaste dagordningen som presenteras i Erikssons studie *Kampen om hotbilden*. Den omfattar de frågor som statliga beslutsfattare ägnar uppmärksamhet åt. Inom ramen för den politiska dagordningen existerar även *hotbildernas dagordning*. Denna dagordning består av de hotbilder som diskuteras inom den politiska dagordningen. Inom ramen för hotbildernas dagordning ryms den säkerhetspolitiska dagordningen, som omfattar de hotbilder som lyfts till diskussion inom säkerhetspolitiska kretsar. Beslutsdagordning ryms även den inom ramen för den politiska dagordningen samtidigt som den relaterar till övriga dagordningar. Beslutsdagordningen omfattar de frågor som leder till konkreta politiska beslut.⁵⁶ Notera i *figur 1* nedan, att inte alla hotbilder på den politiska dagordningen når ända fram till den beslutsfattande dagordningen. Processen att få genomslag på en dagordning är en del i *filtreringen av hotbilder*.

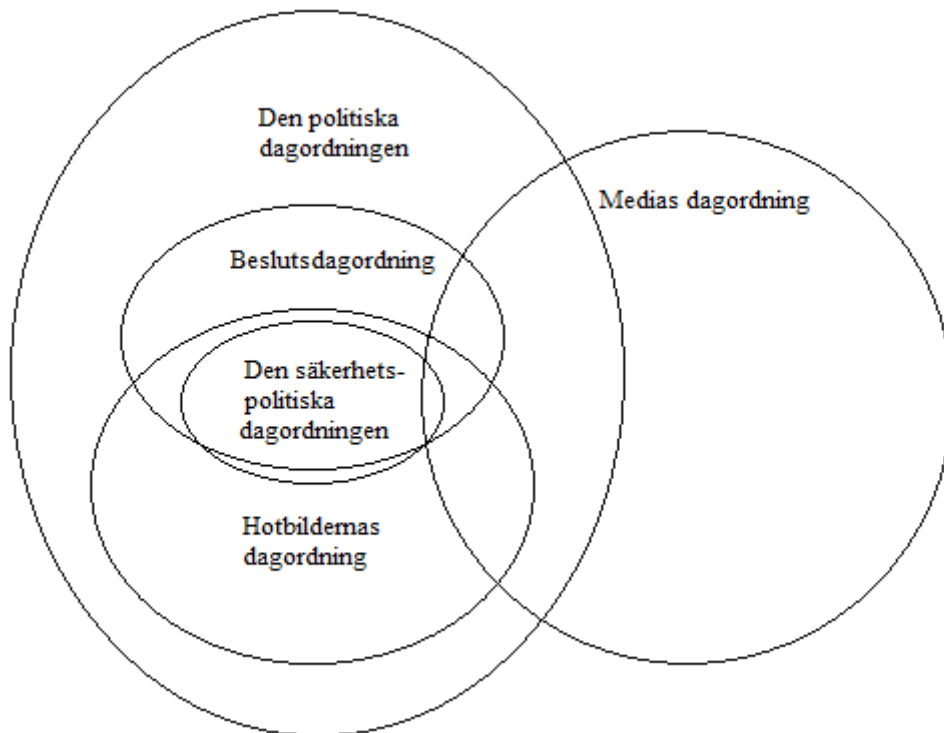
⁵² Petersson, 2004.

⁵³ Eriksson, 2004, s 16.

⁵⁴ Ibid, s 16.

⁵⁵ Ibid, s 27-28,60.

⁵⁶ Ibid, s 27-28.

Figur 1: Erikssons modell över dagordningars relation⁵⁷ med tillägget *Medias dagordning*

Den mediala dagordningen är inte det huvudsakliga föremålet för analys i Erikssons studie *Kampen om hotbilden*. Medias dagordning kan ses som parallell med den politiska dagordningen, tillämpad i Erikssons figur ovan, där denna cirkel delvis överlappar de övriga dagordningarna. Överlappningen symboliserar den ömsesidiga påverkan dagordningarna får på varandra. Medias dagordning består i sammanhanget av denna studie av de politiska frågor som uppmärksammas i media.

Intressen och idéer

Intressen och idéer kan ses som aktörers drivkrafter. Intressen och idéer har potentialen att påverka dagordningar. Eriksson ger sin syn på intressen och idéer och den roll de spelar i debatter och i sättandet av dagordningar:

”Då idéer snarare än intressen fungerar som politisk drivkraft, handlar det inte om att övertala, utan om att försöka övertyga, dvs. att få en annan människa att inte bara acceptera, utan att själv tycka och tänka likadant som en själv. Att övertyga är med andra ord ett betydligt mer ambitiöst och inriktat försök till påverkan.”⁵⁸

Den aktör som har en politisk drivkraft byggd på idéer nöjer sig inte med att vinna en intressekamp utan eftersträvar att *övertyga* andra att dela ens intressen. Att övertyga anses

⁵⁷ Ibid, s28.

⁵⁸ Ibid, s 74-76.

dock ta längre tid än vad intressebaserad *övertalning* anses ta. Övertalning utifrån intressen omfattar att få andra att gå med på det man själv vill.⁵⁹

Gestaltning

En och samma händelse eller ett och samma problem kan uppfattas på olika sätt av olika personer eller aktörer. Något som en aktör uppfattar som ett hot kan en annan aktör uppfatta som irrelevant. Detta sätter ett fokus på tolkningars och föreställningars betydelse. Så som Eriksson tillämpar begreppet gestaltningar i sin forskning omfattar det att med ord och bilder gestalta något som upplevs som hotande. Gestaltning kan ske medvetet och omedvetet och syftar till att uppmärksamma en fråga. Gestaltningar kan även syfta till att övertala eller övertyga andra aktörer om ett visst perspektivs värde gällande en fråga. En fråga eller ett problem är alltid gestaltat. Gestaltning är en del i filtreringen av hotbilder.⁶⁰

1.7 Empiriskt material

Den specifika sekvens ur den svenska Nato-debatten som är föremål för analys, är utvald med hänsyn tagen till att den kan anses utgöra ett unikt avsteg från den generella mediala diskursen gällande Nato-frågan. Enligt Hagström och Lundborg, vilka initierat denna debattsekvens genom sin inledande debattartikel, utgör den ett avbrott mot en annars realpolitiskt dominerad debatt.⁶¹ Den utvalda debattsekvensen blir representativ för såväl detta realpolitiska perspektiv, som för utmanande kritik mot detta. Att avgränsa det empiriska materialet till att omfatta enbart särskilt utvalda artiklar och aktörer är nödvändigt av praktiska skäl, men är problematiskt i förhållande till tolkning och analys. Avgränsningarna kan innebära att observationer som skulle kunna bidra till alternativa beskrivningar av Nato-debatten inte blir analyserade. För att minimera konsekvenserna av problematiken med avgränsningar är det viktigt att tydligt beskriva dessa och göra läsaren medveten om urvalets begränsningar. De frågor som når den mediala och politiska dagordningen kan inte entydigt fastslås utan analys av en oöverstiglig mängd information för en oklar tidsperiod bakåt och framåt i tiden. Detta medför att avgränsningar är ett måste.⁶²

Då denna studie syftar till att undersöka en specifik sekvens i debatten, Hagströms och Lundborgs två debattartiklar (inledande artikel samt slutreplik), begränsas urvalet till just dessa artiklar samt de svar i debatten som har genererats med utgångspunkt i Hagströms och Lundborgs resonemang. De svar som jag väljer att undersöka har producerats av aktörer som representerar aktörskategorierna forskare, journalister samt politiker. Dessa är utvalda utifrån hur intressanta aktörer de är i förhållande till de institutioner de representerar, samt i utifrån hur relevanta de är i förhållande till Erikssons kategorisering utifrån roller (*Hotbilsproducenter, uttolkare, beslutsfattare* samt *utmanare*).⁶³

Hagström och Lundborgs artikel utgör den sammanhållande stommen för urvalet då den är utgångspunkten ifrån vilka övriga svar har genererats.⁶⁴ Hagström och Lundborg representerar

⁵⁹ Ibid, s 75.

⁶⁰ Ibid, s 66-67.

⁶¹ Hagström & Lundborg, 2015a.

⁶² Eriksson, 2004, s 29-30.

⁶³ Ibid, s 89.

⁶⁴ Hagström & Lundborg, 2015a.

rollerna *hotbilda*producent samt *utmanare*.⁶⁵ Karin Enström och Hans Wallmarks debattartikel är utvald med hänsyn till deras egenskaper som aktörer.⁶⁶ De är de enda aktörerna som utifrån Erikssons teori om roller kan klassificeras som *beslutsfattare* i den aktuella debatten.⁶⁷ Den andra artikeln skriven av politiska aktörer som är föremål för analys, *Sverige behöver reagera på utvecklingen*, representerar politiska aktörer som inte utgör en direkt del av det nationella politiska policyskapandet. Centerpartisterna bakom artikeln agerar uteslutande som hotbildaproducenter.⁶⁸ De två traditionellt mediala aktörerna vilka är föremål för analys, Dagens Nyheters redaktion⁶⁹ samt journalisten Fredrik Johansson vid Svenska dagbladet⁷⁰, har valts ut som representativa för de två dagstidningar i vilka den övervägande parten av debatten har utspelat sig. De mediala aktörerna har traditionellt sett spelat rollen av hotbildaproducenter och *uttolkare*.⁷¹ Detta är föremål för analys i studien. Båda artiklarna är representativa för typen av hotbilder skapade av traditionella mediala aktörer. De politiska och journalistiska aktörerna är även utvalda för att utgöra lämpliga studieobjekt i förhållande till forskningsfråga nr 2, om hur olika aktörer skiljer sig åt. Urvalet möjliggör också jämförelser mellan olika aktörskategorier, vilket relaterar till syftet att fördjupa förståelsen för aktörernas agerande i debatten. Då de akademiska aktörerna vid FHS är föremål för analys i större utsträckning än övriga aktörer, i överensstämmelse med syfte och forskningsfrågor, har ytterligare en artikel valts ut för att nyansera bilden av forskning vid institutionen. Artikeln, *Kriget på Försvarshögskolan: Fem forskare svarar*, är undertecknad av fem forskare vilka är aktiva vid FHS.⁷² Utöver att utgöra hotbildaproducenter i debatten så diskuterar de även forskarnas roll och ansvar kopplat till politiska policyprocesser. Analys av ansvarsfrågan möjliggör även den fördjupad diskussion relaterat till forskningsfråga 2, med ett fokus på hur de akademiska aktörerna skiljer sig från övriga.

Samtliga utvalda aktörer representerar det fulla spannet av de olika medvetet producerade hotbilder som aktörerna i den utvalda debattsekvensen argumenterat för. Aktörer som har valts bort i analysprocessen, har därmed sina respektive hotbilder representerade genom andra aktörer, vilka har ansetts mer representativa för den aktörskategori eller institution de representerar. Ett exempel på artikel som har valts bort baserat på representativitet och överlappande hotbildaproduktion är professor Kjell Engelbrekts kritik mot Hagström och Lundborg.⁷³ De hotbilder som gestaltas i denna artikel finns t.ex. representerade i artikeln skriven av Engelbrekts fem kollegor vid FHS: *Kriget på Försvarshögskolan: Fem forskare svarar*.⁷⁴

Att det empiriska materialet utgörs av enbart debattartiklar ifrån svensk dagspress, Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, är inte ett medvetet urval utan en tillfällighet. Den debatt-

⁶⁵ Eriksson 2004, s 90-96, 100-103.

⁶⁶ Enström, Karin, Wallmark, Hans, *Sverige måste göra sig redo för medlemskap*, Dagens Nyheter, 2015.

⁶⁷ Eriksson, 2004, s 99-100.

⁶⁸ Askeljung, Alfred, et al, *Sverige behöver reagera på utvecklingen*, Dagens Nyheter, 2015.

⁶⁹ Dagens Nyheter Redaktion, Ledare, *Kreml styr inte Sverige*, Dagens Nyheter, 2015.

⁷⁰ Johansson, Fredrik, *Nato och identitetspolitikens intåg på Försvarshögskolan*, Svenska Dagbladet, 2015.

⁷¹ Eriksson, 2004, s 90-99.

⁷² Edström, Håkan, et al, *Kriget på Försvarshögskolan: Fem forskare svarar*, Svenska Dagbladet, 2015.

⁷³ Engelbrekt, Kjell, *"Mearsheimer utelämnar viktiga sakförhållanden"*, Dagens Nyheter, 2015.

⁷⁴ Edström, et al, 2015.

sekvensen som är föremålet för analys fördes nästan uteslutande i detta format med ett fåtal undantag, vilka inte har ansetts representativa för debatten. I den inledande delen av den empiriska analysen, under rubrik *3.1 Identifiering och gestaltning av hotbilder*, presenteras den huvudsakliga argumentationen i samtliga utvalda artiklar som ingår i det empiriska materialet.

1.8 Metod

Denna studie är teorikonsumerande till formatet i vilken det empiriska materialet undersöks utifrån teorier om hotbilder och makt. Målet för studien är att dessa teorier skall säga något om de aktörer och hotbilder som förekommer i det empiriska materialet.⁷⁵ Studien har även inslag av teoriutveckling där bl.a. mediala aspekter utforskas som en faktor i samband med dagordningsteori (se avsnitt om dagordningar under rubriken *1.5.1 Centrala begrepp*). Då studien har ambitionen att analysera empirin bortom de argument som vissa av artikelförfattarna framhåller som sakliga fakta, så är begreppsdiskussioner inte tillräckliga. För att förstå varför vissa frågor och problem får genomslag på dagordningar i mediala och politiska sammanhang krävs teoriutveckling som fokuserar på aktörer, processer och orsakssamband. Eriksson anser att existerande teorier inom säkerhetsstudier, som t.ex. *säkerhetsiseringsteorin*, inte är tillräckligt omfattande för lyfta fram dessa inom empirin bakomliggande faktorer. Eriksson anser att dagordningsteori (*agenda setting*) och gestaltning (*framing*) innehåller de kompletterande ingredienser som säkerhetsiseringsteorin saknar. Erikssons metod och teori är ett resultat av korsbefrukning av teorier där alla teorier har någonting som bidrar till fördjupad analys. Akademisk gränsdragning bör undvikas.⁷⁶ Eriksson tillämpar ett pragmatiskt eklektiskt perspektiv på sin forskning i vilket han betonar att tidigare forskning och teoribildning inte bör ses som exakta rättesnören, utan istället bör betraktas som inspirationskällor. I denna studie tillämpas Erikssons pragmatiska förhållande till teori vilket möjliggör diskussion om olika mer eller mindre rimliga förklaringar till hur dagordningar formas. Ambitionsnivån med detta perspektiv blir lägre än att försöka verifiera eller falsifiera förklaringar, istället handlar det om att göra empiriska observationer vilka kan ge stöd till olika tolkningar.⁷⁷

De teorier som tillämpas på det empiriska materialet utgör även det analytiska ramverket för studien. Utifrån teori om *filtrering av hotbilder* samt *relationell och produktiv makt*, skall ett utvalt avsnitt ur Nato-debatten analyseras för att visa att det empiriska underlaget är ett fall av någonting i samstämmighet med teorierna. I denna studie undersöks i vilken utsträckning det empiriska underlaget är ett fall av hur *filtrering av hotbilder* samt *relationell och produktiv makt* utövas/påverkar aktörerna/hotbildsproduktionen i den svenska Nato-debatten. Studiens huvudsakliga frågeställningar har karaktären av hur-, vilka- och vad-frågor i enlighet med en beskrivande fallstudie. Samtidigt innehåller det analytiska ramverket teoriavsnitt där aktörers intressen och identiteter undersöks, vilket kan resultera i svar på varför det råder skillnader

⁷⁵ Esaiasson, Peter. Gilljam, Mikael. Oscarsson, Henrik. Wängnerud, Lena (red.), *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4 [rev.] uppl. Norstedts juridik, Stockholm, 2012, s 41.

⁷⁶ Eriksson, 2004, s 21-22.

⁷⁷ Ibid, s 58.

mellan aktörer och deras hotbilsproduktion. Dessa varför-frågor ligger mer i linje med karaktären hos en förklarande studie.⁷⁸

Studien är en fallstudie där ett specifikt empiriskt material har valts ut utifrån ett uppmärksammat moment inom den svenska Natodebatten sommaren 2015. Fallstudien är av kategoriserande natur och innehåller jämförande moment. Aktörer och filtrering av hotbilder kommer att kategoriseras utifrån rubriceringar i det teoretiska materialet, samtidigt som den huvudsakliga frågeställningen efterfrågar jämförande moment mellan aktörer.

Klassindelningar i denna studie baseras på det teoretiska underlaget vilket kan beskriva hur olika aktörer och hotbilder skiljer sig åt eller hur aktörerna har utövat produktiv makt.⁷⁹ En kategoriserande studie möjliggör jämförelser mellan kategoriserade analysobjekt vilket lämpar sig i jämförelserna mellan aktörer och deras olika beteenden.^{80 81}

I studien tillämpas kvalitativ textanalys. Denna systematik går ut på att identifiera det väsentliga i innehållet, samt att genom analys av helheten och kontexten visa på vad som bör lyftas fram ”ur människors egna perspektiv” utan att ha en generaliserande ambition.⁸² Denna metod lämpar sig väl i förhållande till att problemformuleringen syftar till att undersöka hur empirin kan kopplas till filtrering samt relationell och produktiv makt, vilka är två faktorer som inte ger sig till känna utan noggrann läsning och djupgående analys. Hotbilder, filtrering samt relationellt och produktivt maktutövande, är faktorer som ofta inte direkt kan identifieras i en text, då de kan utgöras av indirekta referenser och underförstådda budskap. Genom en kvalitativ textanalys kan språket som rör hotbilder i Nato-debatten analyseras utifrån Erikssons teori om filtrering, vilket innebär att textanalysen kommer avhandla hur hotbilder framställs och problematiseras. Genom noggrann läsning kan sammanhang och textens väsentliga delar lyftas fram och ge en fördjupad förståelse för begreppen och budskapen i artiklarna. I t.ex. en kvantitativ innehållsanalys kan innebörden av det helhetliga budskapet i artiklarna riskera förbises.⁸³

En systematiserande kvalitativ textanalys syftar i denna studie delvis till att undersöka och försöka klargöra de olika aktörernas tankestrukturer då de producerar hotbilder i Nato-debatten. Enkelt uttryckt kan resonemanget om *klargörande av tankestrukturer* sammanfattas som en eftersträvan att lyfta fram det väsentliga i det empiriska materialet och göra det begripligt.⁸⁴ Klargörande av tankestrukturer utgör dock bara den del av analysen som omfattar diskussioner om intressen, idéer samt perspektiv på relationell och produktiv makt. En större del av analysen i studien kommer att utgöras av att *logiskt ordna* det empiriska materialet

⁷⁸ Esaiasson et al, 2012, s 35-36.

⁷⁹ Ibid, s 137.

⁸⁰ Teorell, Jan, Svensson, Torsten, Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2007, s 236-237.

⁸¹ Esaiasson, 2012, s 137.

⁸² Teorell & Svensson, 2007, s 11.

⁸³ Esaiasson, 2012, s 237.

⁸⁴ Ibid, s 211.

utifrån Erikssons teoretiska ramverk.⁸⁵ Hur detta går till mer i detalj presenteras under operationalisering.

1.8.1 Operationalisering

Aktörerna som deltagit i den mediala Nato-debatten, och deras producerade hotbilder, är de centrala studieobjekten i den empiriska analysen. I syfte att kunna identifiera hotbilder och hur dessa har filtrerats så kommer ett analyschema att användas som har stora likheter med Johan Erikssons egen analysmodell, vilken tillämpas i boken *Kampen om Hotbilden*.

”De faktorer som i samspel med varandra formar dagordningen är i korthet aktörer och politiska strukturer, problemgestaltning, kampen mellan intressen och idéer, samt händelser som kan öppna ett möjligheternas fönster.”⁸⁶

Det analytiska ramverket kommer tillämpas enligt följande i den empiriska analysen:

1. Gestaltning⁸⁷

Under rubriken, *3.1 Identifiering och gestaltning av hotbilder*, identifieras de hotbilder som gestaltas av de olika artikelförfattarna. I samband med att hotbilder identifieras så analyseras hur artikelförfattarna gestaltar de olika hotbilderna i förhållande till om Sverige skulle ansluta sig till Nato eller inte. Här undersöks hur de olika aktörerna har tolkat hotbilder på olika sätt. Det en aktör upplever som ett hot kan en annan aktör uppleva som en möjlighet.⁸⁸

2. Aktörer, roller och strukturer⁸⁹

Under rubriken, *3.2 Aktörerna och dess roller på den säkerhetspolitiska arenan*, undersöks aktörer och deras roller i Nato-debatten. Aktörerna tillskrivs roller, vilka de innehar i mediala och policyskapande processer. Aktörerna diskuteras sedan utifrån dessa rollers egenskaper. Under vissa omständigheter och i vissa situationer har vissa typer av aktörer mer inflytande än andra. Aktörerna kategoriseras i detta avsnitt in i roller som tillskrivs olika egenskaper: *hotbilsproducenter, uttolkare, beslutsfattare* samt *utmanare*.

3. Aktörers drivkrafter: Intressen och idéer⁹⁰

Under rubriken, *3.3 Aktörernas intressen och idéer*, utvärderas Nato-debattens aktörer utifrån i vilken omfattning de styrs av intressen och idéer. Intressen och idéer anses ligga till grund för hur aktörer agerar i en debatt, om de t.ex. önskar övertyga eller övertala en mottagare genom argumentation.

⁸⁵ Ibid, s 211.

⁸⁶ Eriksson, 2004, s 82.

⁸⁷ Ibid, s 64-72.

⁸⁸ Ibid, s 66.

⁸⁹ Ibid, s 60-64.

⁹⁰ Ibid, s 72-77.

4. Tillfällena och hotbilder⁹¹

Under rubriken, *3.4 Situationsbetingade aspekter vid tillfället för debatten*, undersöks huruvida situationen och tillfället, för den del av Nato-debatten som denna studie fokuserar på, har någon inverkan på hur artiklarna mottagits på den mediala och politiska dagordningen.

5. Akademikers ansvar och effekten på dagordningen⁹²

Under rubriken, *3.5 Akademikernas ansvar, kapacitet att producera effekt, och förmåga att påverka dagordningen*, undersöks vilket ansvar akademikerna i Nato-debatten har, men även vilken potential de har att påverka den mediala och politiska dagordningen. De akademiska aktörernas relationella och produktiva maktutövande diskuteras särskilt under denna rubrik. Akademikernas särskilda ansvar diskuteras utifrån resonemang om *observatörer* och *förespråkare*. Som följd av de faktorer som formar dagordningen presenterar Eriksson fyra olika utfall eller tänkbara effekter på dagordningen: ”(1) frågan hamnar på dagordningen, (2) den avförs från dagordningen, (3) den hindras från att hamna på dagordningen, samt (4) dagordningen omstruktureras.”⁹³

För att återknyta till forskningsfrågorna och tydliggöra hur de besvaras inom ramen för det analytiska ramverket så kan sambandet förklaras så här:

Forskningsfråga nr 1

- Vilka är de producerade hotbilderna? Undersöks i analysen under rubrik 3.1.
- Hur producerar aktörerna hotbilder via filtrering? Undersöks löpande i analysen under rubrikerna 3.1–3.4, vilka representerar just de faktorer som enligt Eriksson utgör filtrering av hotbilder.

Forskningsfråga nr 2

- Hur skiljer de olika aktörerna i debatten sig åt? Undersöks löpande under rubrikerna 3.1–3.4.

Forskningsfråga nr 3

- Vilket ansvar har akademikerna i debatten och vilken förmåga har de att påverka dagordningar? Undersöks särskilt under rubrik 3.5, men även under rubrikerna 3.1–3.4.

2 Bakgrund

Den 9 juni 2015 publicerar Dagens Nyheter en artikel skriven av forskarna Linus Hagström och Tom Lundborg. De två forskarna vid FHS presenterar ett perspektiv på Nato-debatten, vilket de själva anser är en utmaning mot den rådande mediala diskursen gällande Nato-frågan, som de annars anser vara dominerad av realpolitiska perspektiv.⁹⁴ Artikeln genererade en stor mängd svar i form av debattartiklar. Vad var då det unika med artikeln som genererade detta gensvar? Kan den anses vara kontroversiell? Vad Hagström och Lundborg framförallt

⁹¹ Ibid, s 77-80.

⁹² Ibid, s 80-81.

⁹³ Ibid, s 80-81.

⁹⁴ Hagström & Lundborg, 2015a.

gjorde för att väcka uppmärksamhet var att komma med den direkta rekommendationen att Sverige, med hänsyn till deras eget resonemang, borde avstå från Nato-medlemskap:

”Vi rekommenderar därför att Sverige inte går med i Nato. Sveriges säkerhetsproblem kommer inte att försvinna genom att stanna utanför organisationen. Men de kommer heller inte att lösas om vi går med i den. Upplevda säkerhetshot kommer alltid att finnas. Staters strävan efter maximal säkerhet är fullt förståelig, men osäkerhet är dessvärre något ofrånkomligt som inte helt kan överbryggas. Det enda rimliga är därför att undvika enkla lösningar utan hänsyn till identiteternas avgörande betydelse för den internationella säkerhetspolitiken och samtidigt lära sig leva med ett visst mått av osäkerhet.”⁹⁵

Hagströms och Lundborgs artikel har bemötts av en stor mängd aktörer i den svenska Natodebatten: journalister, politiker, och även andra forskare vid FHS, vilka representerar de mest uppmärksammade aktörerna.

3 Empirisk analys

3.1 Identifiering och gestaltning av hotbilder

3.1.1 Akademikerna Hagström & Lundborg, hotbilder och gestaltningar (Inledande artikel)

Hagström och Lundborg initierar i sin artikel flera hotbilder. Ryssland målas ut som en aggressiv aktör på den globala arenan. Ryssland tolkas i Hagströms och Lundborgs inledande artikel som en f.d. stormakt vilken formar sin utrikespolitik i förhållande till sin identitet och sin intressesfär.

”Politiker och säkerhetspolitiska debattörer framställer ofta ett svenskt medlemskap i den Nordatlantiska fördragsorganisationen (Nato) som en realistisk och närmast oundviklig politik för att hantera ett allt aggressivare Ryssland. Vi menar dock att rysk aggressivitet åtminstone delvis bör ses som en produkt av den Nato-utvidgning som allt djupare har trängt in i det Ryssland ser som sin intressesfär, och som därmed kränkt rysk stormaktsidentitet. Ju starkare hotet från väst upplevs, desto mer desperat kan vi anta att Ryssland kommer att agera för att bekräfta denna stormaktsidentitet.”⁹⁶

Med detta resonemang fastslås inte bara att Ryssland är ett säkerhetshot utifrån tillskrivna aggressiva egenskaper, utan att Natos och EUs utvidgning in i en rysk intressesfär också utgör ett hot mot fred och stabilitet i Europa. Det hot som utgörs av Natos och EUs utvidgning är dock kopplat till förutsättningen att Ryssland ses som en aggressiv global aktör till att börja med, och det är i ljuset av detta som västmakternas utvidgning kan utgöra ett säkerhetshot mot internationell fred och stabilitet, då utvidgningen riskerar eskalera rysk aggressivitet. Denna

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

problematik ligger också till grund för den hotbild som målas upp gentemot Sverige som kandidatland till Nato.

”Genom att cementera den ryska bilden av en expansiv och respektlös västallians kan ett svenskt Nato-inträde därför skapa förutsättningar för ytterligare rysk aggression. På basis av denna analys rekommenderar vi att Sverige fortsätter att stå utanför organisationen.”⁹⁷

Då Ryssland förväntas agera p.g.a. av en kränkt stormaktsidentitet i samband med västmakternas expansion, så förväntas ett svenskt medlemskap i Nato dels orsaka ytterligare rysk aggressivitet då medlemskapet bidrar ytterligare till expansion av Nato i närheten av ryska intresseområden, dels förväntas det orsaka en cementering av den ryska bilden av en respektlös och expanderande västallians.

För att stärka sitt resonemang om det olämpliga i ett svenskt Natomedlemskap stödjer sig Hagström och Lundborg på två separata politiska teorier. Realism och konstruktivism. Det första perspektivet de lyfter är Mearsheimers realpolitiska perspektiv:

”Enligt Mearsheimer har krisen provocerats fram under en två decennier lång Nato-utvidgning och EU-utvidgning.

Mot bakgrund av denna utvidgningspolitik menar Mearsheimer att ryskt agerande faktiskt är helt logiskt. När väst plötsligt börjar trampa in på Rysslands bakgård och försöker alliera sig med ett land av Ukrainas strategiska betydelse bör det inte komma som någon överraskning att landet svarar aggressivt.”⁹⁸

Vidare argumenterar Hagström och Lundborg att forskning visar på att stater har en tendens att reagera på identitetshot. Ur detta konstruktivistiska perspektiv riskerar Ryssland uppleva sin stormaktsidentitet kränkt vilket i sin tur riskerar leda till ytterligare ryskt aggressivt beteende:

”Mearsheimers analys är tänkvärd. Realismen är dock inte den enda teoribildningen som kan användas för att ifrågasätta det kloka i ett svenskt Natomedlemskap. Under det senaste decenniet har ett intressant komplementärt perspektiv vuxit fram, då statsvetare runt om i världen har visat att stater inte bara bryr sig om sin fysiska säkerhet utan även har ett intresse av stabil identitet.”⁹⁹

Enligt detta perspektiv lever Ryssland kvar i en identitetskris med rötterna i Sovjetunionens fall samtidigt som Nato och EU expanderat öster ut vilket provocerar den redan sargade ryska självbilden.¹⁰⁰ Hagström och Lundborg menar att ett svenskt medlemskap i Nato ur ett mer konstruktivistiskt perspektiv skulle utmana den svenska neutralitets- och

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Mearsheimer, John, *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin*, Foreign Affairs, 2015.

alliansfrihetsidentiteten till förmån för en mer västorienterad identitet. Ett svenskt identitetsskifte ser de som en möjlighet att undvika att hamna i eftergiftspolitikens fälla men anser samtidigt att detta inte väger upp risken att eventuellt säkra Rysslands bild av sig själva som en stormakt.¹⁰¹

Sammanfattning av gestaltningar av hotbilder:

1. Natos och EUs utvidgning, vilken gränsar till, samt sträcker sig in i den ryska intressesfären, riskerar förstärka Rysslands aggressiva utrikespolitik.
2. Ryssland målas ut som en generellt sett aggressiv aktör på den globala arenan. Den ryska aggressiviteten ses som ett resultat av inneboende egenskaper i rysk identitet.
3. Natos och EUs utvidgning, vilken gränsar till, samt sträcker sig in i den ryska intressesfären, kan bidra till att säkra Rysslands identitet som en stormakt. Detta anses kunna utgöra ett hot genom att skapa ett eskalerande säkerhetsdilemma och orsaka ökad rysk aggressivitet.
4. Forskarna presenterar bilden av att Nato ur ett ryskt perspektiv kan upplevas som aggressivt och expansivt. Författarna argumenterar dock inte för att det skulle finnas några belegg för det ryska perspektivet.

Ovan presenterade hotbilder bidrar även till att skapa den hotbild som utmålas gentemot Sverige specifikt. Om Sverige närmar sig Nato riskerar vi bli en av de aktörer som bidrar till västmakternas expansion vilken påverkar rysk aggressivitet i negativ riktning. Detta gör Sverige till en aktör som i större utsträckning riskerar att utsättas för rysk aggressivitet. Den del av hotet som utgörs av Rysslands oförutsägbara agerande kopplat till stormaktsidentitet kvarstår även om vi väljer att stå utanför Nato, dock i reducerad skala i och med ett minskat ryskt fokus på Sverige.

3.1.2 Akademiker svarar, hotbilder och gestaltningar

I en debattartikel i Svenska Dagbladet, två dagar efter det att Hagströms och Lundborgs artikel inbjöd till debatt, svarar forskare från Försvarshögskolan under rubriken ”Kriget på Försvarshögskolan: Fem forskare svarar”.¹⁰² De fem forskarna är: *Håkan Edström, Marcus Mohlin, Anders Oltorp, Tomas Ries och Jacob Westberg*. De är lärare och forskare i strategi vid Försvarshögskolan. Forskarna lägger inte fram ett entydigt svar om hur de ställer sig till Nato-frågan men ger ändå skarp kritik till Hagströms och Lundborgs resonemang.

”Hagström och Lundborg kunde också ha anfört några empiriska exempel som stöd för sitt resonemang. När Nato grundades 1949 bestod Alliansen av tolv stater. Sedan dess har antalet medlemmar utökats i flera olika etapper till dagens 28 medlemmar; 1952 med Grekland och Turkiet, 1955 med Västtyskland, 1982 med Spanien, 1999 med Polen, Tjeckien och Ungern, 2004 med Bulgarien, Estland, Lettland, Litauen, Rumänien, Slovakien och Slovenien, samt 2009 med Albanien och Kroatien. Inte vid något av dessa tillfällen har Sovjet/Ryssland blivit fientligt inställda i den omfattning som Hagström och Lundborg hävdar

¹⁰¹ Hagström, & Lundborg, 2015a.

¹⁰² Edström, Håkan, et al, 2015.

skulle drabba Sverige om vårt land valde att gå samma väg. Vad det är som gör just Sverige unikt i detta sammanhang förklaras inte.”¹⁰³

Utan att hävda att Hagströms och Lundborgs resonemang är felaktigt, så presenteras här vad forskarna själva anser är empiriska belägg för att det inte finns något fog för att ett svenskt medlemskap i Nato skulle utgöra ett hot mot Sverige genom att provocera ett redan aggressivt Ryssland.

”Det går naturligtvis också att tänka sig ett omvänt orsakssamband, att Rysslands agerande påverkar Natos. Även i detta fall finns empiriska exempel med stater som drabbats av ett ändrat ryskt beteende från icke-fientligt till fientligt. Georgien utsattes för ryska aggressioner 2008 och Ukraina 2014. Ingen av dessa stater lyckades få Nato att ändra sig från icke-hjälpsam till hjälpsam trots att de var, och fortfarande är, i partnerskap med Nato.”¹⁰⁴

Här presenteras en omvänd analys av relationen mellan Ryssland och Nato som bygger på Hagströms och Lundborgs egna resonemang. Rysslands agerande i Georgien 2008 och Ukraina 2014 har haft möjligheten att påverka Natos agerande. Dock tyder de empiriska exemplen på att Rysslands agerande inte har påverkat Natos agerande mot en ökad aggressivitet. Värt att notera kan vara artikelförfattarnas skillnader i ordval mellan att beskriva Ryssland i termer av aggressiv/icke-aggressiv medan Nato beskrivs i termer av hjälpsam/icke-hjälpsam. I enlighet med Hagströms och Lundborgs resonemang om ett generellt sett aggressivt ryskt agerande understryker här kollegorna vid FHS den bilden av Ryssland. I ljuset av att Natos expansion in i den ryska intressesfären inte är resultatet av väpnade angrepp och invasioner, som är fallet med Ryssland i Ukraina, så kan den skiftande retoriken vara förståelig. Dock är begreppsskiftet, från att diskutera aggressivitet till att diskutera hjälpsamhet, att mäta Rysslands och Natos agerande utifrån olika skalor och förutsättningar. Detta lyfter frågan om vilka effekter språkliga hotbildsgestaltningar får i Nato-debatten.¹⁰⁵ Förändringar i språklig gestaltning, eller *reframing*, kan utnyttjas som taktik i t.ex. debatter eller politiska förhandlingar. Alla språkhandlingar, såväl medvetna som medvetna, kan påverka diskurser.¹⁰⁶

”Oaktat dessa staters öden bygger den svenska solidaritetspolitiken på förhoppningar om att Nato skulle komma till vår hjälp om vi drabbades av ryska fientligheter, trots att Sverige i likhet med Georgien och Ukraina inte är medlem i Nato. I DN (10/6) publicerades en artikel om USA:s Nato-ambassadör Douglas Lute, som är på Sverigebesök. Även denna artikel har en målande titel: ”Nato: Sverige kan inte räkna med vår hjälp”. För att kunna räkna med alliansens hjälp krävs ett medlemskap. Inte heller detta förhållande behandlas av Hagström och Lundborg.”¹⁰⁷

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Eriksson, 2004, s 113.

¹⁰⁶ Schön, Donald A. & Rein, Martin, *Frame reflection: toward the resolution of intractable policy controversies*, BasicBooks, New York, N.Y., 1994.

¹⁰⁷ Edström, et al, 2015.

De fem forskarna lyfter fram en hotbild mot Sverige i det fall att vi inte skulle ingå ett Natomedlemskap. Då andra stater, som Georgien och Ukraina, inte erhållit ett tillfredställande stöd från Nato i samband med väpnad konflikt och ryska hot, så antar forskarna att inte heller Sverige kan räkna med militärt stöd av Nato i samband med hot ifrån Ryssland, eftersom våra partnerskapsavtal med Nato är liknande. I denna artikel har debattörerna lyft fram vikten av empiriska jämförelser, vilket författarna ser som starkare kriterier för att identifiera hotbilder, än Hagströms och Lundborgs resonemang om kausala samband mellan storheterna Ryssland och Nato¹⁰⁸. Vilka kriterier och språkliga gestaltningar aktörerna använder för att gestalta säkerhetspolitiska hot bidrar till att forma skuldfrågan när det gäller att utpeka den aktör som ligger bakom ett säkerhetspolitiskt hot.¹⁰⁹

Sammanfattning av gestaltningar av hotbilder:

1. Ryssland målas ut som en generellt sett aggressiv aktör på den globala arenan. Argumenten om rysk aggressivitet bygger på exempel om Rysslands agerande i Georgien och Ukraina.
2. Natos och EUs utvidgning, vilken gränsar till, samt sträcker sig in i den ryska intressesfären, behöver inte nödvändigtvis utgöra ett hot och förstärka Rysslands aggressiva utrikespolitik.
3. Forskarna lyfter hotbilden mot Sverige i det fall att Sverige skulle fortsätta att stå utanför Nato. Det finns inga garantier för stöd i det fallet om vi står inför ett ryskt hot. Indirekt säger detta att Sverige är säkrare som Nato-medlem.

3.1.3 Politiker svarar, hotbilder och gestaltningar

Moderaternas utrikespolitiska talesperson Karin Enström, tillsammans med moderaternas försvarspolitiska talesperson Hans Wallmark, svarade omgående Hagström och Lundborg med en debattartikel i Dagens Nyheter.

”Men vi delar inte Hagström och Lundborgs relativistiska syn på Rysslands aggression mot Ukraina, när de menar att Sverige och andra länder ska ha förståelse för det ryska agerandet och anpassa sitt agerande därefter. Vi är av rakt motsatt uppfattning. Självtändighet betyder just rätten att bestämma själv.”¹¹⁰

I retoriken framkommer det redan i detta inledande stycke att författarna inriktar sig mot att diskreditera sina motståndare i debatten, genom att omgestalta Hagströms och Lundborgs resonemang om hotbilder. Hagström och Lundborg argumenterar ingenstans i sin artikel för att någon aktör bör visa förståelse för ett aggressivt Ryssland, utan driver snarare ett resonemang om att aktörer bör eftersträva att förstå Ryssland i syfte att kunna förbättra den säkerhetspolitiska situationen.¹¹¹ Enström och Wallmarks argumentation skapar en bild av att det existerar ett hot i att Sverige riskerar att inskränka sin självständighet genom att vi anpassar oss efter ryskt aggressivt agerande.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Eriksson, 2004, s 113-114.

¹¹⁰ Enström & Wallmark, 2015.

¹¹¹ Hagström & Lundborg, 2015a.

Till skillnad från de två hitintills avhandlade artiklarna, producerade av forskare vid FHS, så presenterar Enström och Wallmark i sin artikel mer specifika hotbilder än att bara anspela på en generell aggressiv rysk utrikespolitik.

”Samtidigt som den militära aktiviteten i vårt närområde ökat har den ryska retoriken skruvats upp. Den ryska ambassaden i Stockholm menade nyligen i sociala medier att Sveriges försök att få med Ukraina i EU:s Östliga partnerskap bland annat ligger bakom kriget i Ukraina. I Danmark hotade den ryske ambassadören Danmark med kärnvapenangrepp. Anledningen sades vara danska planer att ingå i Natos missilförsvar.”¹¹²

Mekanismer som intressen och identitet liksom bakomliggande faktorer till Rysslands aggressiva beteende är inte föremål för analys i denna artikel, istället framläggs konkreta exempel på ryskt agerande för att påvisa att Ryssland utgör ett hot.¹¹³ Ryska kärnvapenhot mot Danmark lyfts som en potentiell hotbild som även Sverige skulle kunna behöva värja sig emot, om vi, i likhet med Danmark bidrar till att stärka Nato militärt. Fyra politiska debattörer med kopplingar till Centerpartiet presenterar även de en antydning om att det existerar ett potentiellt kärnvapenhot mot Sverige.

”Med bakgrund av den ryska aggressionen i Östeuropa och de ryska simulerade atombombflygningarna mot Sverige så ser vi all anledning till att säga ja till ett svenskt medlemskap i Nato.”¹¹⁴

Centerpartisterna ger sig även in på att diskutera Ryssland som aktör och vad dess statsmakt egentligen består i, vilket problematiserar resonemanget om intressen och idéer.

”De verkar också glömma bort en av grundförutsättningarna i sin analys - nämligen att det ryska agerandet inte har sin grund i någon nationell "känsla" eller rationell analys utan endast är ett resultat av Vladimir Putins agerande och de bedömningar som hans närmaste hejdukar gör.”¹¹⁵

Utan en klar bild av vilka som representerar ryska intressen och idéer är det svårt att argumentera för att en kränkt rysk identitet är fundamentet för rysk aggressivitet. Här tillskrivs Putin och hans ”närmaste hejdukar” ansvaret för den ryska aggressiviteten. Ingen djupare analys av relationen mellan nationell identitet och landets maktelit presenteras dock utan läsaren förväntas förlita sig på författarnas ord.

Enström och Wallmark lyfter resonemanget om Natomedlemskap bortom att enbart diskutera det ryska hotet. Internationell terrorism anses även det vara en god anledning till att ansluta sig till Nato. Hotet utmålas specifikt riktat emot samhällsstrukturer, demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter.

¹¹² Enström & Wallmark, 2015.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Askeljung, et al, 2015.

¹¹⁵ Ibid, 2015.

”Den säkerhetspolitiska utvecklingen i vår omvärld oroar. Söder om Medelhavet faller stater samman vilket skapar geopolitiska utmaningar och svåra humanitära katastrofer. I deras ruiner växer sig terroristorganisationer starka och hotar inte bara samhällsstrukturer utan också demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter.”¹¹⁶

Att Sverige står ensamma i ett säkerhetspolitiskt instabilt läge skapat av Ryssland, är hotbilden som målas upp i Enströms och Wallmarks artikel. Då Ryssland är en opålitlig aktör bör vi alliera oss med mer pålitliga aktörer för att vinna utökad säkerhet.¹¹⁷

Sammanfattning av gestaltningar av hotbilder:

1. Ryssland målas ut som en generellt sett aggressiv aktör på den globala arenan. Detta underbyggs genom att presentera konkreta exempel på ryskt aggressivt agerande.
2. Sverige står ensamt utan Nato i en situation där ett alltmer aggressivt Ryssland försämrar det säkerhetspolitiska läget i regionen.
3. Ryssland har potential att utmana svensk självständighet genom att utgöra en hotfull aktör med förmåga att påverka svensk försvars- och säkerhetspolitik.
4. Den ryska regimen under Putins ledning är det som skapar ett aggressivt Ryssland, inte nationell identitet och realpolitiskt tänkande.
5. Ryssland försöker påverka Sverige och andra länders säkerhetspolitiska beslut genom att insinuera att de har kapacitet att använda kärnvapen.

3.1.4 Journalisterna svarar, hotbilder och gestaltningar

Ledarredaktionen på Dagens Nyheter publicerade skarp kritik mot Hagströms och Lundborgs debattartikel.

”Det allra sämsta argumentet mot ett svenskt Natomedlemskap är att förebygga den ryska ”identitetskris” som de två forskarna nämner. Vi har heller inget ansvar för att bota Putins fantomsmärtor efter det sovjetiska imperium som byggt på våld och stål förtryckte halva Europa.”¹¹⁸

Dagens Nyheter ledare ser inte rysk identitetskris som en faktor vilken har sitt ursprung i en kränkt självkänsla. Artikeln antyder att Rysslands lättkränkthet kan vara del i ett taktiskt tänkande vilket skulle göra västvärlden mer benägen att gå med på Putins krav.¹¹⁹ Hotbilden som målas upp i denna ledare antyder att det finns mycket negativa konsekvenser av att agera i enlighet med Putins vilja. Att möta den ryska viljan innebär enligt artikeln ett bejakande av den ryska maktens våldsbejakande förhållningssätt såväl gällande inrikes- som utrikespolitik. En mjukare linje mot Ryssland skulle alltså eskalera Rysslands benägenhet att föra en aggressiv utrikespolitik som utgör en fara för sin omgivning.

¹¹⁶ Enström & Wallmark, 2015.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Dagens Nyheter Redaktion, 2015.

¹¹⁹ Ibid.

Ytterligare kritik i form av en ledare kommer ifrån Fredrik Johansson, skribent vid Svenska Dagbladet.

”Riktigt i diket går färden när forskarna ska analysera motsvarande utveckling i Ukraina. Ukraina och Georgien är två länder som har velat göra det vägval som polacker, ester och tjecker har gjort. Men de har inte kunnat göra det fullt ut. Konsekvenserna är tydliga. Att dessa länder inte blivit Nato-medlemmar verkar inte bara ha kylt ner den ryska relationen till dem. Försiktigt uttryckt.”¹²⁰

Riskerna i att inte gå med i Nato understryks här genom att hänvisa till hur andra länder vilka inte ingått i Nato har blivit utsatta för rysk aggressivitet. Argumentationen läggs fram utan att utvärdera skillnader i situationen för Ukraina och Georgien som utrikespolitiska aktörer i förhållande till Sverige. Artikelförfattarna önskar påvisa att hotet om rysk aggressivitet kvarstår även om vi inte går med i Nato. De empiriska hänvisningarna till Georgien och Ukraina som fall, syftar till att beskriva riskerna med att vara ett kandidatland till Nato utan att fullt ut vara medlemmar som omfattas av försvarsgarantier.

”För det första. Det är inte väst som ”plötsligt” försökt ”alliera sig med” Ukraina. Det är den ukrainska regeringen som försökt stärka sina band till väst och för detta straffats – först ekonomiskt och sedan militärt – av Ryssland. Det handlar om det ukrainska valet att vara eller inte vara en stor grannes ”bakgård”. ”¹²¹

Johansson resonerar vidare att det inte nödvändigtvis har existerat ett utökat expansionistiskt anspråk ifrån västvärlden under perioden för en utökad rysk aggressivitet.¹²² Resonemanget målar upp en hotbild av ett Ryssland som agerar offensivt i utrikespolitiska sammanhang utifrån egna preferenser som inte är grundade i externa aktörers agerande. Samtidigt ges ett visst erkännande till Hagströms och Lundborgs resonemang om identiteters inverkan på ryskt agerande. Trots kritiken gentemot de två forskarna så erkänns ändå resonemanget om en kränkt rysk identitet som relevant i och med att Johansson lyfter det som en faktor värd att bygga egna resonemang på. Detta framstår som en omedveten hotbildsproduktion som är intressant att utvärdera relaterat till hotbildens inverkan på den mediala dagordningen. Samtidigt som den ”påstådda ryska känslan av kränkthet” är föremål för kritik så tillämpas flertalet argument baserade på just identitetstänkandet i artikeln.¹²³

Sammanfattning av gestaltningar av hotbilder:

1. Ryssland är en generellt sett aggressiv aktör på den utrikespolitiska arenan. Orsaken till beteendet tillskrivs i stor utsträckning Putins regim och den maktelit som denna utgör.

¹²⁰ Johansson, 2015.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

2. Att utgöra ett kandidatland till Nato utan att fullt ut vara medlem är en säkerhetsrisk i ljuset av ryskt aggressivt agerande. Fallen med Georgien och Ukraina anses utgöra stöd för detta resonemang.
3. Ryssland utgör ett hot mot sin regionala och globala omgivning utan att dess omgivning kan anses ha agerat aggressivt. Ryssland utgör ett hot oavsett hur omvärlden agerar.
4. Kränkt rysk stormaktsidentitet är inte en faktor som spelar in i Rysslands hotfulla agerande. Detta trots att identiteter tillskrivs värde i analysen av Ryssland och forna sovjetstater som säkerhetspolitiska aktörer.

3.1.5 Hagström & Lundborg, hotbilder och gestaltningar (slutreplik)

I Hagströms och Lundborgs slutreplik i Dagens Nyheter presenteras de två forskarnas svar på den kritik deras ursprungliga artikel genererat. Även denna artikel bidrar till hotbildsproduktionen i debatten.

”Sverige bör givetvis styra fritt över sin säkerhetspolitik! Denna politik utformas dock inte i ett vakuum. All säkerhetspolitik är med nödvändighet en anpassning till hur andra stater beter sig och kan tänkas bete sig. Alltså: när våra kritiker tycker att Sverige ska gå med i Nato på grund av ryskt agerande är det lika mycket en anpassning till Ryssland som vi gör oss skyldiga till när vi skriver att Sverige inte bör gå med i Nato.”¹²⁴

Citatet antyder att Sverige riskerar vara utsatta för rysk påverkan oavsett om vi väljer att ansluta oss till Nato eller inte. Detta är ett perspektiv som har producerats av Hagström och Lundborg genom att tolka och formulera det specifikt i sin artikel, vilket deras meningsmotståndare inte har gjort i klartext. Detta kan antas vara en omedveten formulering av en hotbild som kommer till uttryck då den inte egentligen stödjer någon sida i debatten.

Sammanfattning av gestaltningar av hotbilder:

1. Sverige riskerar vara utsatt för rysk påverkan oavsett om vi väljer att ansluta oss till Nato eller inte.

3.1.6 Generell analys av gestaltningar

Gemensamt för samtliga deltagande aktörer i debatten är att de alla målar upp en bild av Ryssland som en svåravläst och nyckfull aktör med aggressiva tendenser. Ingen aktör i debatten anser att Ryssland är en positiv eller neutral kraft på den utrikespolitiska arenan. Varken Hagströms/Lundborgs artiklar eller de fem forskarnas svar ifrån FHS innehåller detaljerade hotbilder om det faktiska hot Ryssland utgör som aktör. I sina debattartiklar beskriver akademikerna inte hotens karaktär bortom de *fem forskarnas* antydning om att Ryssland är ett hot p.g.a. sitt agerande i Ukraina och Georgien.^{125 126} De akademiska aktörerna i debatten anstränger sig för att fördjupa de teoretiska resonemangen med hjälp av

¹²⁴ Hagström, Linus, Lundborg, Tom, *Nato-förespråkarnas argumentation alltför förenklad*, Dagens Nyheter, 2015b.

¹²⁵ Hagström & Lundborg, 2015b.

¹²⁶ Edström, et al, 2015.

vetenskapliga teorier. De politiska och mediala debattörerna refererar till vetenskapliga teorier men gör inte några större ansträngningar att fördjupa dessa resonemang. De icke-akademiska aktörerna bygger sin argumentation på samtida säkerhetspolitiska händelser samt mer konkreta fysiska hotbilder i större utsträckning än vad de akademiska aktörerna gör.

3.2 Aktörerna och dess roller på den säkerhetspolitiska arenan

De roller som presenteras i denna del av Erikssons analytiska ramverk är:

Hotbilsproducenter, uttolkare, beslutsfattare samt utmanare.

”Alla aktörer kan spela alla roller, med undantag av statsmakterna som är de enda jag betecknar som beslutsfattare, dvs. som i slutändan bestämmer den officiella synen på säkerhetspolitiska hot.”¹²⁷

Att Hagström och Lundborg lyckades etablera en diskussion på den mediala dagordningen kan anses vara ett resultat av att de påtog sig rollen som utmanare av den generella diskursen inom den svenska mediala Nato-debatten. Enligt Hagström och Lundborg själva så utmanar de ett dominerande realpolitiskt perspektiv i debatten.¹²⁸ Det går ingen klar skiljelinje mellan utmanare och hotbilsproducenter. Utmanare såväl som hotbilsproducenter identifierar och gestaltar hotbilder. Skillnaden mellan de två rollerna utgörs av att utmanaren kritiserar det dominerande paradigmet eller den rådande diskursen. Hotbilsproducenter uppfattas vanligen som etablerade och trovärdiga aktörer inom det säkerhetspolitiska etablissemanget.¹²⁹ Som forskare vid FHS kan Hagström och Lundborg anses vara en del av det säkerhetspolitiska etablissemanget då FHS är en intradiskursiv aktör i säkerhetspolitiska frågor.^{130 131} En annan forskare vid FHS, Håkan Edström, ifrågasätter Hagströms och Lundborgs agerande i debatten som representanter för FHS. Edström framlägger sitt resonemang i egenskap av representant för Kungliga Krigsvetenskapsakademien (KKRVA) samt som forskare vid FHS.

”Dessvärre riskerar detta således att missleda läsaren till att tro att professor Hagström och lektor Lundborg underbyggt sitt resonemang med insikter vunna från forskning vid Försvarshögskolan (FHS) kring de fenomen de berör i artikeln. Så behöver dock inte nödvändigtvis vara fallet. De är t.ex. inte explicita med att belägga sina påståenden med forskningsresultat som sig bör i vetenskapliga sammanhang. Och någon forskning vid FHS har de rimligen ännu inte hunnit med, nyanställda som de är.”¹³²

Edström argumenterar vidare att universitet och högskolor bör bidra till samhällsdebatten men att detta bör ske genom att framlägga vetenskapligt framtagna slutsatser och insikter. Hagström och Lundborg beskylls för att ”[...] gömma sig bakom akademiska titlar för att

¹²⁷ Eriksson, 2004, s 89.

¹²⁸ Hagström & Lundborg, 2015a.

¹²⁹ Eriksson, 2004, s 89.

¹³⁰ FHS, 2013.

¹³¹ Eriksson, 2004, s 87-88.

¹³² Edström, Håkan, *Insikter eller åsikter kring svensk säkerhetspolitik?*, Kungliga Krigsvetenskapsakademien, 2015.

framföra personliga åsikter”¹³³. Edström menar att detta riskerar leda till underminering av allmänhetens förtroende för såväl de två forskarna som för FHS. Kritiken av att Hagström och Lundborg inte använt sig av vetenskapligt framtagna slutsatser går att ifrågasätta då deras debattartikel uteslutande för resonemang baserat på tidigare vetenskapliga teorier om säkerhetspolitik.¹³⁴ Att de vetenskapliga resonemangen inte fördjupas fullt ut kan förklaras av formatet med en kortare tidningsartikel riktad till allmänheten. Kritiken mot att de framför personliga åsikter som representanter för FHS blir en forskningsetisk fråga, samt en fråga om det verkligen är personliga åsikter eller slutsatser baserade på tidigare forskning. Då det existerar omfattande kontakter mellan FHS och det säkerhetspolitiska etablissemangets myndigheter kan FHS anses vara en del av etablissemang.¹³⁵ Då Hagström och Lundborg framställer sig själva som representanter för FHS samtidigt som de är utmanare av den generella diskursen inom det säkerhetspolitiska etablissemang, som FHS kan anses vara en del av, lyfts rollen som utmanare in i en för kategorin ovanlig situation. Det säkerhetspolitiska etablissemang utmanas inifrån.

Medier spelar ofta en uttolkande roll. I den debatt som är studieobjekt i denna undersökning har mycket utrymme i media givits åt för medierna externa aktörer som akademiker och politiker. Därmed har den mediala debatten berikats med intryck från såväl utmanare, beslutsfattare och hotbilsproducenter som inte är journalister. Yrkesjournalister, vilka är de aktörer som utgör den större delen av kunskapsproduktionen i traditionella medier, tillskriver Eriksson rollerna hotbilsproducenter och uttolkare. Studier visar att en och samma företeelse eller händelse kan beskrivas på vitt skilda sätt i olika medier och av olika journalister.¹³⁶ Journalisters aktiva gestaltning av övriga aktörers hotbilder kan utgöra såväl uttolkning som hotbilsproduktion. Dagens Nyheter redaktion nedtonar kraftigt Hagströms och Lundborgs hotbild av att Nato-medlemskap utgör ett hot för Sverige i sin tolkning av deras argumentation.¹³⁷ Fredrik Johansson vid Svenska Dagbladet bidrar med hotbilsproduktion då han utmålar Putinregimen som ett hot mot västvärlden och Sverige.¹³⁸

Karin Enström och Hans Wallmark kan tillskrivas rollen som *beslutsfattare* i den svenska Nato-debatten. Även om deras parti Moderaterna inte längre befinner sig i regeringsposition så är de fortfarande beslutsfattare inom ramen för sitt arbete i riksdagen. Som representanter för ett politiskt parti och deltagare i den mediala politiska debatten uppfyller de samtidigt rollen som hotbilsproducent.¹³⁹ Politiker vilka inte behöver förhålla sig till policys om vetenskapligt förhållningssätt, har möjligheten att utifrån egna agendor gå in i en debatt och försöka producera de hotbilder kring vilka de sedan själva ska fatta politiska beslut. Att inneha rollen som hotbilsproducent och beslutsfattare samtidigt gör det relevant att diskutera aktörens producerade hotbilder i förhållande till aktörens intressen och idéer.

¹³³ Edström, 2015.

¹³⁴ Hagström & Lundborg, 2015a.

¹³⁵ Eriksson, 2004, 87-88.

¹³⁶ Ibid, s 98-99.

¹³⁷ Dagens Nyheter Redaktion, 2015.

¹³⁸ Johansson, 2015.

¹³⁹ Eriksson, 2004, s 89.

3.3 Aktörernas intressen och idéer

Aktörernas roller kan till stor del ha sitt ursprung i *intressen* och *idéer* vilka kan ses som aktörernas drivkrafter. ”Formas dagordningen av aktörers idéer (kunskap, världsbilder, normer, identiteter, trosuppfattningar), eller av deras intressen (strävan efter makt, säkerhet och rikedom)?”¹⁴⁰ *Rational choice* är en skolbildning som lyfter fram strategiskt handlande baserat på intressen som den centrala faktorn i aktörers agerande. Enligt denna teori drivs aktörer av egenintressen grundade i relativt bestämda preferenser. Dessa egenintressen önskar aktörerna tillfredsställa. *Rational choice* kritiseras dock för att inte ta hänsyn till hur diffusa en aktörs preferenser kan vara. Kritikerna argumenterar vidare att aktörers preferenser är föränderliga och att idéer, normer samt identiteter är mer fundamentala i analysen av aktörers agerande. Eriksson förhåller sig till intressen och idéer som att de kompletterar varandra och har en ömsesidig påverkan. Forskarens uppgift består i att undersöka ”[...] hur, och under vilka omständigheter, idéer respektive intressen påverkar den politiska dagordningen.”¹⁴¹

Oavsett vilken politisk drivkraft som styr ett politiskt partis agerande så har de ett intresse av röstmaximering och att vinna val. Samtidigt existerar det skilda idéer hos partier om hur politik bör utformas. En traditionell syn på säkerhetspolitik har gett uttryck för att de nationella intressen som säkerhetspolitiken representerar står över den ideologiska kampen. Studier antyder dock att inte heller detta politiska område är fritt ifrån kampen mellan olika idéer om dess utformande och mål.¹⁴²

”Det är positivt att ett svenskt Nato-medlemskap diskuteras, för det är just en debatt där olika argument bryts mot varandra som vi Moderater efterlyst. Endast så kan svenska folket ta ställning om Nato-medlemskap.”¹⁴³

Enström och Wallmark argumenterar för en Nato-debatt där olika perspektiv på Natofrågan är något eftersträvansvärt som de välkomnar. Utifrån ett perspektiv fokuserat på intressen och idéer är påståendet intressant att undersöka. Anledningen till påståendet kan vara ett uttryck för idéer om hur en konstruktiv samhällsdebatt bör vara utformad i linje med påståendet. Citatet kan även tolkas som retorisk taktik för att påverka läsaren i syfte att bygga förtroende. Då politisk argumentation ofta eftersträvar att påverka opinion och politiska processer, kan påståendet även vara ett uttryck för att de ser debatten som en företeelse som kommer gynna deras politiska ställningstagande i sakfrågan mer än de politiska motståndarnas. Det har tidigare konstaterats att de två artiklar som producerats av politiska aktörer i denna studie, inte syftar till att i första hand fördjupa den vetenskapligt baserade argumentationen. Att politiker visar litet intresse för statsvetenskaplig teoretisk litteratur, stöds av forskaren Stephen Walts resonemang. Enligt Walt råder det ofta teoretiska motsättningar inom debatter om politisk policy.¹⁴⁴ Politikernas fokus har legat på att föra en retorik i syfte att *övertala* snarare än att *övertyga*. Detta kan vara en antydning om att de politiska debattörerna bevakar intressen då

¹⁴⁰ Ibid, s 72-73.

¹⁴¹ Ibid, s 73.

¹⁴² Ibid, s 153.

¹⁴³ Enström & Wallmark, 2015.

¹⁴⁴ Walt, Stephen, *The Relationship between theory and policy in international relations*, Annual Review of Political Science, Vol. 8, 2005, s 23-25.

ambitionen att övertala går före den idébaserade ambitionen att övertyga. Även de mediala aktörerna håller sig till ambitionen att övertala. Grunderna till journalisternas intressen kan anses vara mer spretiga i sitt ursprung då de inte bygger på partipolitiska intressen.¹⁴⁵

Det säkerhetspolitiska etablissemang, vilket FHS kan anses vara en del av, har ett intresse av att bibehålla problemformuleringsprivilegiet gällande säkerhetspolitik. Det svenska problemformuleringsprivilegiet har utvecklats genom långa institutionaliseringsprocesser, där det säkerhetspolitiska etablissemanget formulerat hotbilder i vakuumet efter hotet från Sovjetunionen. Dessa hotbilder, baserade på ett vidgat säkerhetsbegrepp, önskar experter och beslutsfattare inom det säkerhetspolitiska etablissemanget vidmakthålla, då det ger dem en tydlig uppgift och därmed existensberättigande.¹⁴⁶ Då Hagström och Lundborg utmanat det säkerhetspolitiska etablissemangets problemformulering inifrån kan det tänkas att aktörer inom etablissemanget önskar försvara den ledande hotbildsdiskursen. Håkan Edström argumenterar för att Hagström och Lundborg inte är representativa för forskningen som bedrivs vid FHS, samt ifrågasätter att deras debattartikel är ett resultat av forskning över huvud taget.¹⁴⁷ Edströms angrepp kan tolkas som ett försök att tillskriva Hagström och Lundborg en aktörsroll som ligger utanför FHS som institution, och att de därmed kan fråntas den kredibilitet som det kan innebära att vara en del av det säkerhetspolitiska etablissemanget.¹⁴⁸ De möjligheter och begränsningar som relationerna mellan olika aktörer skapar kan tolkas som relationellt maktutövande. Ur Peter Morriss relationella och produktiva maktperspektiv så utövas makt i alla relationer mellan aktörer.¹⁴⁹ Att fråntas kredibiliteten det kan innebära att tillhöra ett etablissemang kan ses som resultatet av relationellt och produktivt maktutövande.

3.4 Situationsbetingade aspekter vid tillfället för debatten

Varför vissa hotbilder får uppmärksamhet och andra inte kan ofta handla om att fokus sätts på ett nytt problem.¹⁵⁰ Hagströms och Lundborgs infallsvinkel på problematiken med svenskt Nato-medlemskap kan anses vara att de formulerar ett nytt problem vilket bryter mot den rådande diskursen inom det säkerhetspolitiska etablissemanget. Debattartikeln erhöll också en stor mängd kritiska svar i form av debattartiklar vilket tyder på att det nyformulerade problemet tillfälligt etablerade sig på den mediala dagordningen. Åsikten att Nato-medlemskap gör Sverige mindre säkert kan ses som en dramatisering av ett ämne vilket har potential att påverka människors rädslor. Enligt Eriksson har frågor som behandlar samhällens centrala värden, så som risken för krig eller kriser, en särskilt hög potential att generera uppmärksamhet.¹⁵¹

Eriksson lyfter fram att det finns statsvetenskaplig forskning som tyder på att situationsbetingade aspekter har betydelse för en hotbilds möjligheter att få genomslag medialt och politiskt. Hagströms och Lundborgs artikel publicerades bara dagar efter det att

¹⁴⁵ Eriksson, 2004, s 74-77.

¹⁴⁶ Ibid, s 154-155.

¹⁴⁷ Edström, 2015.

¹⁴⁸ Eriksson, 2004, s 174-175.

¹⁴⁹ Morriss, 2002, s 25.

¹⁵⁰ Eriksson, 2004, s 78.

¹⁵¹ Ibid, s 78.

utrikesminister Margot Wallström höll sitt *linjetal* för svensk utrikespolitik där bl.a. Ryssland som aktör avhandlades. Den svenska linjen mot rysk aggression framhölls bestå i att ”försvåra, fördyra och fördöma” ryskt aggressivt agerande.¹⁵² Att lyfta fram alternativa hotbilder vid tillfällen då den politiska linjen formas och presenteras medialt kan vara ett tillfälle då *möjligheternas fönster*, att påverka politiskt, står öppet.¹⁵³

Det mediala formatet med korta debattartiklar i detta fall, i förhållande till forskares i vanliga fall mer djupgående forskningsalster, kan ha haft effekter på hur uppmärksammad Hagströms och Lundborgs artikel blev. Formatet kan också ha skapat olika förutsättningar för olika typer av argumentation. Enligt Hagström och Lundborg är realpolitiska resonemang det dominerande perspektivet för analys i mediala sammanhang. Ur detta perspektiv ges därmed dagspressens läsare en hög igenkänningsfaktor oavsett deras kunskap om vad begreppet realpolitik egentligen innebär. Utöver igenkänningsfaktorn har realpolitiska perspektiv fördelen av att vara lättbegripliga med resonemang om maktbalans och makt som direkt kan översättas till resurser och kapacitet.¹⁵⁴ Hagströms och Lundborgs mer konstruktivistiska förhållningssätt har inte samma igenkänningsfaktor medialt och kan lätt uppfattas som avvikande och kontroversiellt. Konstruktivistiska perspektiv som bygger på mer komplicerade modeller för analys än maktbalans, och som saknar medial igenkänning, kan komma att kräva större utrymme rent textmässigt för att lyckas *övertala*, men framförallt för att lyckas *övertyga*, vilket tidigare konstaterats omfattar en högre ambitionsnivå.¹⁵⁵ Ur ett produktivt maktperspektiv kan ambitionen att övertyga, såväl som ambitionen att övertala, skapa effekt. Förmågan att övertyga kan betraktas som kapacitet att producera effekter vilka påverkar människors perspektiv på lång sikt. Förmågan att övertala, att påverka människor till att agera i enlighet med din egen vilja, kan ur ett produktivt maktperspektiv anses vara mer kortsiktig diskursiv påverkan. Dock har diskurser i sig kapacitet att producera effekter, vilket innebär att kortsiktig påverkan kan forma diskurser vilka reproduceras och därigenom fortlever.¹⁵⁶ Detta innebär att ambitionen att övertala kan skapa långsiktiga effekter på dagordningar. Därmed kan det mediala formatet, med kortare debattartiklar, utgöra en plattform för att producera effekter vilka skapar långsiktig påverkan.

3.5 Akademikernas ansvar, kapacitet att producera effekt, och förmåga att påverka dagordningen

En av Erikssons fundamentala slutsatser kopplat till intressen och idéer är att ”[...]hotbilders genomslag på den politiska dagordningen i stor utsträckning beror på i vilken grad de är institutionaliserade.”¹⁵⁷ Institutionaliserade hotbilder kan vara seglivade.

”Institutionaliseringen innebär att rutiner upprättas för hotbildsanalys, budget och tjänster tillsätts, expertis utvecklas. När institutionen väl är skapad ligger det i dess företrädares intresse att behålla den hotbild byråkratin är satt att hantera.

¹⁵² Dagens Nyheter Redaktion, 2015.

¹⁵³ Eriksson, 2004, s 177.

¹⁵⁴ Hagström & Jerdén, 2014, s 338.

¹⁵⁵ Eriksson, 2004, 74-76.

¹⁵⁶ Hagström & Jerdén, s 338.

¹⁵⁷ Eriksson, 2004, s 174.

Hotbildens position på dagordningen stärks av att institutionen, genom sin expertis, utvecklar och behåller problemformuleringsprivilegiet på området”¹⁵⁸

Om FHS som institution kan anses vara en del i den institutionaliseringsprocess, som enligt Eriksson existerar inom det säkerhetspolitiska etablissemang, så kan det påverka vad som anses vara accepterad kunskapsproduktion vid FHS.¹⁵⁹ Hagströms och Lundborgs roll som utmanare från insidan av det säkerhetspolitiska etablissemang, och den kritik de erhållit ifrån andra aktörer i det säkerhetspolitiska etablissemang, kan tyda på att det existerar en institutionalisering av vad som anses vara tillåtna åsikter och förhållningssätt inom etablissemang. Samtidigt har Hagström och Lundborg, som representanter för FHS, utrymme att fritt uttrycka sina åsikter och perspektiv. Utifrån detta resonemang framstår det som att eventuell institutionalisering inom FHS och det säkerhetspolitiska etablissemang i detta fall sträcker sig till att bara delvis kunna likrikta vad accepterad kunskapsproduktion är och att den allmänt hållna linjen tillåts att utmanas då det finns interna aktörer med skilda idéer. Att det förs en öppen medial debatt överhuvudtaget mellan forskare vid FHS med olika åsikter, tyder på att institutionen står för ett diversifierat vetenskapligt förhållningssätt. Att vissa forskare vid institutionen motsätter sig att Hagström och Lundborg påverkar den mediala dagordningen, är enbart en antydning om att enskilda aktörer vid institutionen önskar att den skall representera en viss typ av likriktad realpolitisk kunskapsproduktion. Hagströms och Lundborgs akademiska kritiker kan tolkas vilja kontrollera problemformuleringsprivilegiet.¹⁶⁰

Inom ämnet säkerhetsstudier existerar det en debatt om forskares politiska ansvar. Frågan lyfts av såväl forskare med realpolitiska perspektiv såväl som av forskare med konstruktivistiska perspektiv. Representanter för dessa olika perspektiv ger sin syn på säkerhetsanalytikerns roll. I en artikel från 1999 ställer sig Johan Eriksson frågan om säkerhetsanalytiker ska vara ”observers or advocates” (observatörer eller förespråkare)?¹⁶¹ Traditionalister med realpolitisk inriktning förespråkar i likhet med kritikerna av Hagström och Lundborg att forskare bör undvika att göra direkta politiska uttalanden, utan istället enbart bör presentera användbara analyser för andra aktörer att ta i beaktande. Detta antyder ett observatörsperspektiv. I kontrast till det realpolitiska förhållningssättet framhåller konstruktivisterna att all konceptualisering av säkerhet innehåller politiska handlingar oavsett forskarnas avsikter. Då politisering av forskning anses oundviklig fungerar detta som en kritik av det realpolitiska perspektivet, eftersom säkerhetsanalytiker inte kan undvika att påverka politiken, vilket antyder ett förespråkande perspektiv.¹⁶² De akademiska hotbilsproducenter som har kritiserat Hagströms och Lundborgs roll som *förespråkare* har inte tagit i beaktande den egna hotbilsproduktionen och den uteffekt som denna kan ha på den politiska debatten, i likhet med det realpolitiska förhållningssättet så som Eriksson beskriver det.¹⁶³ De fem

¹⁵⁸ Ibid, s 174.

¹⁵⁹ Ibid, s 154-156.

¹⁶⁰ Ibid, s 174.

¹⁶¹ Eriksson, Johan, 'Observers or advocates?: on the political role of security analysts', *Cooperation and conflict.*, 1999(34):3, s. 311-330, 1999, s 311-312.

¹⁶² Eriksson, 1999, s 312.

¹⁶³ Ibid, s 312, 326.

forskarna vid FHS som kritiserar utmanarna Hagström och Lundborg anser att det finns en åtskillnad mellan privata åsikter och den forskning som bedrivs vid FHS.¹⁶⁴ Eriksson ger ett visst erkännande till det konstruktivistiska förhållningssätt som Hagström och Lundborg kan anses representera, att säkerhetsanalytiker oundvikligen är en del av det politiska. Samtidigt kritiserar Eriksson en av de ledande konstruktivistiska inriktningarna, Köpenhamnskolan.¹⁶⁵ Eriksson anser att Köpenhamnskolans säkerhetiseringsperspektiv misslyckas med att utvärdera hur det egna multisektorala förhållningssättet påverkar politiken. Eriksson argumenterar för att realismens och konstruktivismens brister gällande förhållandet till det politiska kan kompletteras med ett Machiavelliskt förhållningssätt, avseende vetenskapens relation till politiken. Eriksson lyfter fram Machiavellis resonemang om att politisk påverkan genom analys är oundviklig och att den relationen därför måste blottläggas för att uppnå god vetenskaplig transperens.¹⁶⁶ Ur ett Machiavelliskt perspektiv bör därmed såväl utmanarna Hagström och Lundborg, såväl som deras akademiska kritiker, utvärdera och presentera vilken potentiell politisk påverkan den egna analysen kan orsaka. Machiavelli förespråkar ett förhållningssätt där analytikern kan argumentera för sitt eget resonemang, samtidigt som analysen ska fungera som en guide för politiska beslutsfattare.¹⁶⁷

Den omfattande mängden svar som Hagström och Lundborg erhöll på sin inledande debattartikel är en indikation på att de uppnådde en inverkan på den mediala dagordningen. De presenterade ett perspektiv som lyftes fram och diskuterades medialt.¹⁶⁸ Trots att Hagström och Lundborg erhöll kraftig kritik gentemot sitt perspektiv på svenskt Nato-medlemskap så har den stora uppmärksamhet de erhöll låtit de två forskarnas perspektiv göra ett avtryck på den mediala dagordningen. Deras kunskapsproduktion och gestaltning av hotbilder har spridits genom uppmärksamheten som kritiken har inneburit. Visserligen har deras hotbilder spridits sammankopplat med kritik, men innan deras perspektiv lyftes medialt så var perspektivet obehandlat i mediala sammanhang. Det mediala genomslaget för Hagströms och Lundborgs perspektiv kan ses som ett resultat av produktivt maktutövande. Att de lyckats påverka den mediala dagordningen kan tydas som att de haft en kapacitet att producera effekt.¹⁶⁹ De som har påverkats av denna kapacitet är alla de aktörer som har svarat forskarna i debatten och därigenom omedvetet reproducerat det nya perspektivet i debatten. Vilket genomslag perspektivet har haft på den folkliga opinionen och det politiska beslutsfattandet är ännu för tidigt att undersöka. Dock har de lyckats nå utkanten av den politiska dagordningen genom att Enström och Wallmark, vilka kan tillskrivas rollen politiska beslutsfattare, har lyft deras perspektiv i debatt. Hagströms och Lundborgs resonemang kan troligtvis ha påverkat läsare genom en form av övertalning som anspelar på rädsla inför ett ryskt hot baserat på Natos utvidgning. Den högre ambitionen att övertyga läsare med hjälp av två korta debattartiklar, får nog ses som mindre sannolik. Men om Hagströms och Lundborgs

¹⁶⁴ Edström, et al, 2015.

¹⁶⁵ Buzan, Barry, Wæver, Ole & Wilde, Jaap de, Security: a new framework for analysis, Lynne Rienner, Boulder, Colo., 1998.

¹⁶⁶ Eriksson, 1999, s 216-317, 326-327.

¹⁶⁷ Eriksson, Johan, Partition and redemption: a Machiavellian analysis of Sami and Basque patriotism, Univ., Diss. Umeå : Univ., 1997, Umeå, 1997, s 12.

¹⁶⁸ Eriksson, 2004, 27-28, 30, 60.

¹⁶⁹ Hagström & Jerdén, 2014, s 338.

perspektiv får fortleva i den svenska Nato-debatten så kan diskursen formad av deras resonemang i sig producera än mer effekt på lång sikt.¹⁷⁰

De som har kritiserat Hagströms och Lundborgs resonemang har samtidigt bekräftat delar av deras resonemang, vilket inte tidigare varit ett föremål för analys i den svenska mediala Nato-debatten. Denna delvisa bekräftelse har troligtvis skett omedvetet. Fredrik Johansson, skribent vid Svenska Dagbladet, kritiserar det identitetsresonemang som Hagström och Lundborg tillämpar i sin argumentation, samtidigt som han själv hänger sig åt att dra egna slutsatser baserade på resonemang om identitet. Johansson uttalar sig om baltstaterna och de östeuropeiska staterna:

”Ska man tala om "identitet" så finns det dessutom inget som varit tydligare de senaste tjugofem åren än att dessa länder sökt sig mot en västlig identitet och mot de institutioner man upplevt står för västliga värderingar. EU och Nato har varit målet, för att det har varit en del av den identitet som man mycket starkt känner sig tillhöra.”¹⁷¹

Kritiken av identitetsperspektivet är tydlig i Johanssons artikel samtidigt som han reproducerar och ger identitetsperspektivet erkännande genom att själv tillämpa det, även om han kommer till motsatta slutsatser om konsekvenserna av ett framtida svenskt Nato-medlemskap. Därmed kan Hagströms och Lundborgs identitetspolitiska analysmodell anses ha gjort avtryck på den mediala dagordningen. Då aktörer eller diskurser har lyckats påverka en dagordning så kan det tolkas som att aktören eller diskursen har en kapacitet att producera effekt i likhet med produktivt maktutövande.¹⁷²

4 Slutsatser

Aktörerna som undersökts i denna studie har samtliga producerat hotbilder via filtrering i enlighet med analyserna under rubrikerna 3.1–3.4. De akademiska aktörerna har förhållit sig till vetenskapliga teorier i större utsträckning än övriga aktörer. De icke-akademiska aktörerna har gestaltat hotbilder baserade huvudsakligen på empiriska exempel och realpolitiska resonemang. De har även reproducerat och tillämpat Hagströms och Lundborgs identitetspolitiska resonemang. Detta kan tolkas som en omedveten reproduktion. De akademiska aktörernas gestaltningar har i mindre utsträckning kopplingar till konkreta samtida historiska exempel än övriga aktörers gestaltningar. Samtliga aktörer i studien har kunnat tillskrivas roller utifrån Erikssons definitioner av hotbilsproducenter, utmanare, uttolkare samt beslutsfattare. Att kategorisera aktörerna utifrån olika roller, med specifika tillskrivna egenskaper, har bidragit till att aktörers beteenden har kunnat förklaras utifrån perspektiv om roller. Kategoriseringen i roller har även bidragit till att intressen och idéer har kartlagts utifrån ett rollperspektiv. Att tillskriva aktörer roller bidrog till insikter om att aktörerna i den svenska Nato-debatten kan upplevas ha olika kredibilitet i mediala

¹⁷⁰ Ibid, s 338.

¹⁷¹ Johansson, 2015.

¹⁷² Hagström & Jerdén, 2014, s 338.

sammanhang, beroende på om de tillskrivs en roll inom eller utanför det säkerhetspolitiska etablissemanget. Vissa aktörer inom det säkerhetspolitiska etablissemanget framstår i denna studie som att de har velat kontrollera problemformuleringsprivilegiet utifrån Erikssons perspektiv på roller samt intressen och idéer. Utifrån resonemang om huruvida aktörerna i debatten har ägnat sig åt att *övertala* eller *övertyga* sina läsare, så har det presenterats indikationer på att aktörerna är drivna av intressen eller idéer. Situationsbetingade aspekter kan ha inverkan på hur väl aktörer lyckas etablera sina producerade hotbilder på den mediala dagordningen. Den situationsbetingade filtreringen av hotbilder styrs i mindre utsträckning av aktörernas eget agerande och mer av yttre omständigheter som hur hotfull sakfrågan framstår/upplevs, det mediala formatet, samt det politiska klimatet vid tillfället för debatten. En kortsiktig intressebaserad ambition att övertala mottagare av ett perspektiv, kan ur ett produktivt maktperspektiv eventuellt producera långsiktiga effekter på dagordningar genom reproduktion av formade diskurser.

Aktörerna i debatten har skapat såväl medvetna som omedvetna hotbilder. Att identifiera medvetet skapade hotbilder kan göras genom att identifiera vilket budskap artikelförfattarna argumenterar för. Att identifiera omedvetet skapade hotbilder blir en mer spekulativ verksamhet som bygger på antaganden om vilka hotbilder aktörerna önskat framhäva respektive råkat framhäva. En hotbild, som kan vara såväl medvetet som omedvetet skapad av aktörerna, är den om ett generellt aggressivt agerande ifrån Ryssland, vilken samtliga aktörer reproducerar. Hagströms och Lundborgs gestaltning av hotbild, där ett svenskt medlemskap i Nato lyfts fram som ett hot, bör tolkas som en medvetet formad hotbild då deras argumentation syftar till att understryka detta resonemang. Hotbilder kan även skapas hos läsaren beroende på dennes egenskaper och beroende av hur noggrann läsning denne ägnar sig åt. Ju mer läsaren fördjupar sig i en text desto fler förmodat omedvetet skapade hotbilder kan identifieras.

Studien har undersökt de akademiska aktörernas förmåga att nå den mediala och politiska dagordningen. Den mediala dagordningen har påverkats och även den politiska, om än i mindre utsträckning. Inga fall av att forskarna har hindrats ifrån att nå den mediala eller politiska dagordningen har identifierats. Hagströms och Lundborgs hotbildsbeskrivning kan ses som ett försök att omdefiniera en hotbild som redan är befintlig på den mediala och politiska dagordningen.¹⁷³ Omdefinieringen består i hur Sverige bör förhålla sig till Nato inför rysk aggressivitet, d.v.s. att medlemskap i Nato gör oss mindre säkra istället för mer säkra. Att åstadkomma en inverkan på den mediala eller politiska dagordningen kan tolkas som ett relationellt och produktivt maktutövande. De aktörer som har förmågan att påverka dagordningar har per definition kapacitet att producera effekt. Filtreringen av hotbilder i kombination med relationella aspekter påverkar aktörernas möjligheter att vinna uppmärksamhet och producera effekt. Akademikerna kan, enligt Erikssons resonemang om observatörer och förespråkare, ta ansvar för den politiska påverkan deras arbete ofrånkomligt

¹⁷³ Eriksson, 2004, s 82.

innebär. Ansvar innebär att alltid blottlägga de potentiella politiska konsekvenserna den egna forskningen kan innebära.¹⁷⁴

För att ytterligare fördjupa kunskaperna om den svenska Nato-debattens inverkan på den mediala och politiska dagordningen behöver viss tid passera. Om Hagström och Lundborg, som utmanare i debatten, lyckats påverka den mediala dagordningen på lång sikt bör resonemang liknande deras även föras i den fortsatta Nato-debatten. För att vidare utvärdera debattens genomslag på den politiska dagordningen behövs framtida politisk dokumentation av t.ex. försvarsberedningens arbete och beslut, försvarspropositioner, utlåtanden från Statens Offentliga Utredningar (SOU) samt dokumentation av riksdagens arbete. Vidare skulle djupintervjuer av de deltagande aktörerna i den svenska Nato-debatten kunna leda till fördjupade insikter om dessa aktörers intressen och idéer.

5 Litteratur

5.1 Tryckta källor

Berenskoetter, Felix, *Thinking About Power* i Berenskoetter, Felix & Williams, Michael J. (red.), *Power in world politics*, Routledge, London, 2007.

Buzan, Barry, Wæver, Ole & Wilde, Jaap de, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner, Boulder, Colo., 1998.

Eriksson, Johan, *Kampen om hotbilden: rutin och drama i svensk säkerhetspolitik*, Santérus, Stockholm, 2004.

Eriksson, Johan, 'Observers or advocates?: on the political role of security analysts', *Cooperation and conflict.*, 1999(34):3, s. 311-330, 1999.

Eriksson, Johan, *Partition and redemption: a Machiavellian analysis of Sami and Basque patriotism*, Univ., Diss. Umeå : Univ., 1997, Umeå, 1997.

Esaiasson, Peter. Gilljam, Mikael. Oscarsson, Henrik. Wängnerud, Lena (red.), *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4 [rev.] uppl. Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

¹⁷⁴ Eriksson, 1999, s 216-317, 326-327.

Guzzini, Stefano, *The concept of power: a constructivist analysis* i Berenskoetter, Felix & Williams, Michael J. (red.), *Power in world politics*, Routledge, London, 2007.

Hagström, Linus, Jerdén, Björn, *East Asia's Power Shift: The Flaws and Hazards of the Debate and How to Avoid Them*, *Asian Perspective* 38, 2014,
<http://www.ui.se/eng/upl/files/107047.pdf>. (Hämtad 2015-10-31)

McCombs, Maxwell, *Makten över dagordningen: om medierna, politiken och opinionsbildningen*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2006.

Morriss, Peter, *Power: a philosophical analysis*, 2nd ed., Manchester University Press, New York, 2002.

Nilsson, Malin, *Mediernas makt över tanken* i Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red.), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur, Lund, 2004.

Schön, Donald A. & Rein, Martin, *Frame reflection: toward the resolution of intractable policy controversies*, BasicBooks, New York, N.Y., 1994.

Teorell, Jan, Svensson, Torsten, *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2007.

Walt, Stephen, *The Relationship between theory and policy in international relations*, *Annual Review of Political Science*, Vol. 8, 2005.

5.2 Tidningsartiklar

Ahlin, David, *Därför spretar Nato-opinionen*, *Dagens Nyheter*, 2015,
<http://www.dn.se/debatt/darfor-spretrar-nato-opinionen/>. (Hämtad 2015-10-20)

Askeljung, Alfred, et al, *Sverige behöver reagera på utvecklingen*, *Dagens Nyheter*, 2015,
<http://www.dn.se/debatt/repliker/sverige-behoover-reagera-pa-utvecklingen/>. (Hämtad 2015-12-11)

Dagens Nyheter Redaktion, Ledare, *Kreml styr inte Sverige*, *Dagens Nyheter*, 2015,
<http://www.dn.se/ledare/huvudledare/kreml-styr-inte-sverige/>. (Hämtad 2015-12-11)

Edström, Håkan, et al, *Kriget på Försvarshögskolan: Fem forskare svarar*, Svenska Dagbladet, 2015, <http://www.svd.se/kriget-pa-forsvarshogskolan-fem-forskare-svarar/om/sakerhetsradet>. (Hämtad 2015-12-07)

Engelbrekt, Kjell, "Mearsheimer utelämnar viktiga sakförhållanden", Dagens Nyheter, 2015, <http://www.dn.se/debatt/replikar/mearsheimer-utelamnar-viktiga-sakforhallanden/>. (Hämtad 2015-12-11)

Enström, Karin, Wallmark, Hans, *Sverige måste göra sig redo för medlemskap*, Dagens Nyheter, 2015, <http://www.dn.se/debatt/replikar/sverige-maste-gora-sig-redo-for-medlemskap/>. (Hämtad 2015-11-25)

Hagström, Linus, Lundborg, Tom, *Natomedlemskap gör Sverige mindre säkert*, Dagens Nyheter, 2015a, <http://www.dn.se/debatt/natomedlemskap-gor-sverige-mindre-sakert/>. (Hämtad 2015-10-31)

Hagström, Linus, Lundborg, Tom, *Nato-förespråkarnas argumentation alltför förenklad*, Dagens Nyheter, 2015b, <http://www.dn.se/debatt/replikar/nato-foresprakarnas-argumentation-alltfor-forenklad/>. (Hämtad 2015-11-14)

Johansson, Fredrik, *Nato och identitetspolitikens intåg på Försvarshögskolan*, Svenska Dagbladet, 2015, <http://www.svd.se/nato-och-identitetspolitikens-intag-pa-forsvarshogskolan/om/hogermarginalen>. (Hämtad 2015-11-25)

Mearsheimer, John, *Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin*, Foreign Affairs, 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>. (Hämtad 2015-12-16)

Petersson, Magnus, *Kampen om den svenska rädslan*, Svenska Dagbladet, 2004, <http://www.svd.se/kampen-om-den-svenska-radslan>. (Hämtad 2015-10-31)

Thurfjell, Karin, *Stödet för Natomedlemskap växer*, Svenska Dagbladet, 2014, <http://www.svd.se/stodet-for-natomedlemskap-vaxer>. (Hämtad 2015-11-22)

5.3 Elektroniska källor

Bjereld, Ulf, Svensk Nato-opinion i förändring?, SOM-institutet, 2014, s 487-491, http://som.gu.se/digitalAssets/1487/1487721_487-494-ulf-bjereld---nato.pdf. (Hämtad 2015-10-20)

Edström, Håkan, *Insikter eller åsikter kring svensk säkerhetspolitik?*, Kungliga Krigsvetenskapsakademien, 2015, <http://kkvva.se/insikter-eller-asikter-kring-svensk-sakerhetspolitik/>. (Hämtad 2015-12-18)

FHS, Styrdokument, Försvarshögskolans vision, 2013, <http://www.fhs.se/Documents/Externwebben/om-fhs/Styrdokument/forsvarshogskolans-vision.pdf>. (Hämtad 2015-10-31)

Regeringskansliet, *Linjetal av Margot Wallström på Utrikespolitiska institutet*, <http://www.regeringen.se/tal/2015/06/tal-pa-utrikespolitiska-institutet-den-8-juni-2015/>. (Hämtad 2015-12-14)

Sveriges Riksdag, SFS, Högskolelag (1992:1434), https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434/?bet=1992:1434. (Hämtad 2015-10-24)